

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กนก วงษ์ตระหง่าน. คู่มือการเมืองไทย : 2475-2525 ข้อมูลพื้นฐานการเมืองไทย. (ม.ป.ท), 2526.

กมล สมวิเชียร. การปฏิวัติของสามัญชน. สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 4 (มิถุนายน 2515) : 28-39.

กรมโฆษณาการ. คำพิพากษาศาลพิเศษ พุทธศักราช 2482 เรื่องกบฏ. พระนคร : โรงพิมพ์
พาณิชย์สุภผล, 2458.

กรรภิรมย์ สุวรรณานนท์. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการสร้างชาติไทย.
วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2520.

กระมล ทองธรรมชาติ. วิเคราะห์และประเมินผลรัฐธรรมนูญฉบับต่างๆของไทย. สังคมศาสตร์
ปริทัศน์ 11 (ธันวาคม 2516) : 26-67.

กระมล ทองธรรมชาติ. ความรู้เรื่องรัฐธรรมนูญไทย. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
ท.จ.ก.บรรณกิจเทรตดิ่ง, 2518.

กระมล ทองธรรมชาติ. วิวัฒนาการของระบอบรัฐธรรมนูญไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2524.

กองการโฆษณา. คำอธิบายพระราชบัญญัติเลือกตั้ง. นิติสาสน์ (แผนกสามัญ). 6 (มีนาคม 2476) :
189-198.

กองบรรณาธิการวารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง. 50 ปี บนเส้นทางประชาธิปไตย (2475-2525).
กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2526.

กอบแก้ว สุวรรณทัต-เพียร. การเขียนประวัติศาสตร์แบบชาตินิยม : พิจารณาหลวงวิจิตรวาทการ.
วารสารธรรมศาสตร์ 6 (มิถุนายน – กันยายน 2519) : 149-180.

- กาญจนา เกิดโพธิ์ทอง. การยุบสภาในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชา
นิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.
- กุหลาบ สายประดิษฐ์. เบื้องหลังการปฏิวัติ 2475. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการ
จัดสร้างกำแพงประวัติศาสตร์ฯ, 2541.
- เกษม ศิริสัมพันธ์. บทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ในระบบรัฐสภา. ใน รวมบทความในโอกาส
ครบรอบ 60 ปี ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์ กรุงเทพมหานคร : พี.เค.พรินติ้งเฮาส์, 2531.
- เกษม ศิริสัมพันธ์ และนิออน สนิทวงศ์. แนวพระราชดำริทางการเมืองในพระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 3 (ธันวาคม 2510 – กุมภาพันธ์
2511) : 25-46.
- เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์. การปฏิวัติ พ.ศ. 2475 กับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองของ
ประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.
- โกสินทร์ วงศ์สุววัฒน์. รัฐธรรมนูญและการเลือกตั้ง. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
แพรวพิทยา, 2526.
- ชัชฎภัย บุรุษพัฒน์. กำเนิดพรรคการเมืองในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนก
วิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2510.
- ข้อคิดเห็นและการประเมินเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์การปฏิวัติ 2475. อาจารย์สาร
8 (กุมภาพันธ์ - มีนาคม 2524) : 72-97.
- ดวง อภัยวงศ์. ชีวิตของข้าพเจ้า. พระนคร : โรงพิมพ์ไทยสัมพันธ์, 2511.
- จรัญ โฆษณานันท์. กฎหมายกับสิทธิเสรีภาพในสังคมไทย เส้นขนานจาก 2475 ถึงปัจจุบัน.
กรุงเทพมหานคร : กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม (กศส.), 2528.
- จักรปาณิศร์ติลวิสุทธ์ (วิสุทธ์ ไกรฤกษ์). คำอธิบายรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามเปรียบ
เทียบกับประเทศต่าง ๆ. พระนคร : โรงพิมพ์สยามบรรณกิจ, 2475.

จุลจักรพงษ์ (พระองค์เจ้า). เจ้าชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร : โรงพิมพ์คลังวิทยา, 2505.

เจษฎา อรุณีพัฒน์พงศ์. ผลสะท้อนของการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ที่มีต่อกระบวนการเมืองในช่วงระยะเวลา พ.ศ. 2475 ถึง พ.ศ. 2495. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516.

จรัส สุขุมวัฒน์. แผนการปฏิวัติแล้วโดยพระประศาสน์พิทยายุทธ์. พระนคร : โรงพิมพ์สารเสรี, 2491.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (สัมภาษณ์). ประสบการณ์และความเห็นบางประการของรัฐบาลอวโศก ปรีดีพนมยงค์. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพมหานคร : บริษัท บพิชการพิมพ์ จำกัด, 2525.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ. เศรษฐกิจศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2524.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์ (รวบรวม). ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2448. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527.

เฉลิมเกียรติ ผิวนวล. จิตวิทยาของระบอบอำนาจนิยม : ศึกษากรณีการสร้างชาตินิยมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม. วารสารธรรมศาสตร์. 8 (ตุลาคม - ธันวาคม 2522) : 44-68.

เฉลิมเกียรติ ผิวนวล. ปรัชญาสิทธิมนุษยชนและพันธกรณีในสังคมไทย. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพมหานคร : บริษัทงานดี จำกัด, 2530.

เฉลิมเกียรติ ผิวนวล. ความคิดทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์. กรุงเทพมหานคร : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537.

ช.อ. ณ ชรณินทร์. วิธีระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กราฟิการ์ต, 2518.

ชมรมวิจัยสังคมไทย. เส้นทางสังคมไทย. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มิตรใหม่, 2528.

- ชดินทร์ อมรธรรม. วิวัฒนาการรัฐธรรมนูญไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท ภาค 2 ทางรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2498.
- ชวลิต ทรงกิตติ. การต่อสัทางการเมืองของ ดร. ปรีดี พนมยงค์ (พ.ศ. 2475-2490). วิทยานิพนธ์ บัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- ชัยนันท์ นันทพันธ์. พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ. วารสารธรรมศาสตร์ 3 (มิถุนายน - ตุลาคม 2516) : 144-168.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช และสุชาติ เจริญพงษ์. การเมืองการปกครองไทยสมัยใหม่ : รวมรายงานวิจัยทางประวัติศาสตร์และรัฐศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2522.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. การปฏิวัติที่ไร้ขบวนการ. สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 4 (มิถุนายน 2513) : 44-52.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย (พ.ศ. 2411-2475). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2523.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. ข้อมูลพื้นฐานกึ่งศตวรรษแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครองไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2525.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. ปัญหาสำคัญของเค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์. สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 8 (กันยายน - พฤศจิกายน 2513) : 75-99.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475. วารสารธรรมศาสตร์ 11 (มิถุนายน 2525) : 54 - 61.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. วัฒนธรรมกับการสร้างสังคมการเมืองประชาธิปไตย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สถาบันนโยบายศึกษา, 2537.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. สัตว์การเมือง. พระนคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชย์, 2523.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. อุดมการณ์กับความเป็นจริงในการเมืองไทย. สังคมศาสตร์ปริทัศน์
8 (มิถุนายน - สิงหาคม 2513) : 40-51.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. 14 ตุลา : คณะราษฎรกับกบฏวรวรเดช. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2517.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. ร่างรัฐธรรมนูญฉบับปกเกล้า. (ม.ป.ท, ม.ป.ป).

ชัยอนันต์ สมุทวณิช และขัตติยา กรรณสูตร. เอกสารทางการเมืองการปกครองไทย (พ.ศ. 2417-2477). พิมพ์ครั้งที่ 2 . กรุงเทพมหานคร : สถาบันสยามศึกษา สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2532.

ชาติ เอี่ยมกระสุนิช. เบื้องหลังพระปกเกล้าฯ สละราชสมบัติ. พิมพ์ครั้งที่ 1: กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์วิทย์ยานุกูล, 2516.

ชาติ เอี่ยมกระสุนิช. พระปกเกล้าฯ กษัตริย์นักประชาธิปไตย. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์สยาม, 2519.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ 2475 การปฏิวัติสยาม. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์
ประพันธ์สาส์น จำกัด, 2535.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. ประวัติการเมืองไทย. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า,
2538.

ชาญวุฒิ วัชรพุกก์. ประชาธิปไตยแบบไทย: บทศึกษาผลการนำแนวความคิดและกลไกระบบ
ประชาธิปไตยมาใช้ในเมืองไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

ชาญวุฒิ วัชรพุกก์. รัฐธรรมนูญกับเสถียรภาพทางการเมืองไทย. วารสารสังคมศาสตร์ 17 (ตุลาคม
- ธันวาคม 2523) : 81-85.

ญาติ ไหวดี. การปกครองของไทย เล่ม 2 ว่าด้วยการปกครองสมัยประชาธิปไตย. พิมพ์ครั้งแรก.
กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด โอเดียนสโตร์, 2519.

ณรงค์ พ่วงพิศ. ความเคลื่อนไหวทางการเมืองของคนจีนในประเทศไทย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว. วารสารธรรมศาสตร์ 1 (เมษายน 2515) : 1-12.

ดำรงค์ อิมวิเศษ. การร่างรัฐธรรมนูญฉบับพุทธศักราช 2489 และการเมืองภายหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.

ดิเรก ชัยนาม. กฎหมายรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้งพิสดาร. พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2492.

เดชชาติ วงศ์โกมลเชษฐ์. รัฐสภาในรัฐธรรมนูญไทย. วารสารนิติศาสตร์ 1 (กรกฎาคม 2540) : 54-62.

เดือน บุญนาค. การแยกอำนาจ. วารสารนิติศาสตร์ 9 (ธันวาคม - กุมภาพันธ์ 2520 - 2521) : 16-40

เดือน บุญนาค. การแยกอำนาจ. วารสารนิติศาสตร์ 9 (มีนาคม - พฤษภาคม 2521) : 78-100

เดือน บุญนาค. ท่านปรีดี รัฐบุรุษอาวุโส ผู้วางแผนเศรษฐกิจไทยคนแรก. กรุงเทพมหานคร : โพธิ์สามต้นการพิมพ์, 2517.

เดือน บุญนาค และ ไพโรจน์ ชัยนาม. คำอธิบายกฎหมายรัฐธรรมนูญ(รวมทั้งกฎหมายเลือกตั้งด้วย) ภาค 1. พิมพ์ครั้งที่ 1. พระนคร : โรงพิมพ์นิติสาส์น, 2477.

เดือน บุญนาค และ ไพโรจน์ ชัยนาม. คำอธิบายกฎหมายรัฐธรรมนูญ(รวมทั้งกฎหมายเลือกตั้งด้วย) ภาค 2. พิมพ์ครั้งที่ 1. พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดนิติศาสตร์, 2477.

เดือน บุญนาค และ ไพโรจน์ ชัยนาม. ระบอบเผด็จการตามรัฐธรรมนูญ(ไซเวียต ฟิสซิมส์ เนชั่นแนล ไซเชียลลิสต์). พิมพ์ครั้งแรก, พระนคร : โรงพิมพ์อักษรนิติ, 2480.

ต่วน บุญชูช่วย และสงัด บรรจงศิลป์. บันทึกประวัติศาสตร์ 43 ปี เมื่อมวลชนเป็นใหญ่ในสยาม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ประชาชน, 2518.

แถมสุข นุ่มนนท์. เมืองไทยยุคเชื้อผู้นำ. วารสารธรรมศาสตร์ 6 (มิถุนายน - กันยายน พ.ศ. 2519)
: 120-147.

แถมสุข นุ่มนนท์. ละครการเมือง 24 มิถุนายน 2475 - 31 มีนาคม 2475 . พิมพ์ครั้งที่ 1
กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภณาการพิมพ์, 2535.

แถมสุข นุ่มนนท์. สภาวะทางเศรษฐกิจของประเทศไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2. วารสาร
ธรรมศาสตร์ 7 (กรกฎาคม - กันยายน 2420) : 61-72.

ทวีพงศ์ แสงสุวรรณ. ผลกระทบของระบบ 2 สภาต่อการพัฒนาระบบประชาธิปไตยของไทย พ.ศ.
2475-2527. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.

ทักษ์ เฉลิมเตียรณ. การเมืองระบบพ้องอนุปลั้มภ์แบบเผด็จการ. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526.

ทินพันธ์ นาคะตะ. สภาวะทางเศรษฐกิจของประเทศไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง.วารสาร
ธรรมศาสตร์ 7 (กรกฎาคม - กันยายน 2520) : 65-70.

ทิพวรรณ เขียมธีรกุล (เรียบเรียง). ปฐมทรรศน์ทางการเมืองของ ปรีดี พนมยงค์. พิมพ์ครั้งแรก.
กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสงการพิมพ์, 2531.

เทพปรณ์ เดชา. การตีความรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
ภาควิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.

ชงทอง จันทรางศุ. พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในทางกฎหมายรัฐธรรมนูญ. วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.

ชัช ทันโตภาส และ ก่อศักดิ์ ชรรณเจริญกิจ. รัฐธรรมนูญจีน. กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทยา
การพิมพ์, 2528.

ธานี สุขเกษม. ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2482-2488).
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2522.

ธานีินทร์ ภัยวิเชียร. ระบอบประชาธิปไตย. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, 2518.

ชำระศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. การเมืองไทยในระบบสภาผู้แทนราษฎร : การเลือกตั้งครั้งแรก พ.ศ. 2476. ศิลปวัฒนธรรม 9 (พฤษภาคม 2531) : 62-85.

ชำระศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. รัฐประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475. พิมพ์ครั้งที่สอง. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์วิชาการ, 2540.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ของสยาม : พรหมแดนแห่งความรู้. วารสารธรรมศาสตร์ 11 (มิถุนายน 2525) : 7-52.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. ประวัติศาสตร์นิพนธ์ จอมพล ป. พิบูลสงคราม : ข้อสังเกตเบื้องต้น. เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเนื่องในโอกาสครบรอบ 50 ปี ของการเรียนการสอนในระดับบัณฑิตศึกษา ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 27-28 พฤศจิกายน 2535.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. ระบอบรัฐนิยม จอมพล ป. พิบูลสงคราม : การก่อรูปของแนวความคิดและความหมายทางการเมือง. รัฐศาสตร์สาร 14-15 (กันยายน 2531 - เมษายน 2532) : 228-273.

นฤปดี อภิวัฒน์ถิ่นไทย. ปรัชญาเบื้องหลังการต่อสู้ในประวัติศาสตร์การอภิวัฒน์ พ.ศ. 2475. อาจารย์สาร 8 (กุมภาพันธ์ - มีนาคม 2524) : 12-24.

นรนิติ เศรษฐบุตร. การเมืองการปกครองประเทศไทย. พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์, 2513.

นรนิติ เศรษฐบุตร. การเมืองไทยตามนัยรัฐธรรมนูญ ฉบับ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.

นรนิติ เศรษฐบุตร และ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. บันทึกพระยาทรงสรเดช เมื่อวันที่ปฏิวัติ 24 มิถุนายน 2475. พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดโรงพิมพ์อักษรไทย, 2517.

นรนิติ เศรษฐบุตร และ โกสินทร์ วงศ์สุวรรณ. เมืองไทยในระบบรัฐสภา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, 2517.

นริศ มีสมบุญ. บทบาทรัฐสภาไทยในการตรากฎหมาย : ศึกษาบทบาทคณะราษฎรในกระบวนการนิติบัญญัติระหว่าง พ.ศ. 2475-2489. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

นเรศ นโรปกรณ์. 100 ปี พระยาพหล. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2531.

นัยนา หงษ์ทองคำ. พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและคณะราษฎร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

นายหนวย(นามแฝง). เจ้าฟ้าประชาธิปกฯ ราชันผู้วิเศษ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ป. สัมพันธ์พาณิชย์, 2530.

นิติศาสตร์ไพศาล (พระยา). คำอธิบายเปรียบเทียบพระธรรมนูญการปกครองสยามกับธรรมนูญอังกฤษ. นิติสารัน (แผนกสามัญ) 5 (สิงหาคม 2475) : 421-448.

นิติศาสตร์ไพศาล (พระยา). คำอธิบายเปรียบเทียบพระธรรมนูญการปกครองสยามกับธรรมนูญอังกฤษ. นิติสารัน (แผนกสามัญ) 5 (กันยายน 2475) : 536-542.

นิคม จารุมณี. กบฏบวรเดช พ.ศ. 2476. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518.

บทเฉพาะกาล. สุภาพบุรุษ (7 มีนาคม 2482) : 4.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. กฎหมายกับสถาบันการเมือง. กฎหมายกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม. นนทบุรี : ฝ่ายการพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาชิราช, 2538.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. คำอธิบายกฎหมายมหาชน เล่ม 2. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2537.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. คำอธิบายกฎหมายมหาชน เล่ม 3 ที่มาและนิติวิธี. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2538.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. รัฐธรรมนูญไทย : วิเคราะห์โครงสร้างและกลไก. รวมบทความวิชาการเนื่องในโอกาสครบรอบ 80 ปี ศาสตราจารย์ไพโรจน์ ชัยนาม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2535.

บุญชนะ อัดถากร. บันทึกวิเคราะห์และวิจารณ์ 16 นายกรัฐมนตรีไทย. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล สหประชาพาณิชย์, 2526.

ประชัน รักษ์พงษ์. การศึกษาบทบาททางการเมืองในระบบรัฐสภาของรัฐบาลทหารและรัฐบาลพลเรือนในประเทศไทย (พ.ศ.2481-2500). วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.

ประยูร ภมรมนตรี. การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475. รัฐศาสตร์นิเทศ 7 (มกราคม 2514) : 52-58.

ประยูร ภมรมนตรี. ชีวิต 5 แผ่นดิน ของข้าพเจ้า. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2518.

ประเสริฐ ปัทมสุคนธ์. รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี (2475-2517). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ช. ชุมชุมช่าง, 2517.

ปัญหาการเมืองไทยปัจจุบัน. พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2532.

ปรีชา อารยะ. เค้าโครงเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์. สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 8 (มิถุนายน-สิงหาคม 2513) : 57-73.

ปรีดี พนมยงค์. ชีวิตผันผวนของข้าพเจ้า และ 21 ปีที่ลี้ภัยในสาธารณรัฐประชาชนจีน พิมพ์ครั้งแรก.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เทียนวรรณ, 2529.

ปรีดี พนมยงค์. ปรีดี พนมยงค์ กับสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526.

ปรีดี พนมยงค์. ปาฐกถาบางเรื่องของท่านปรีดีฯ. กรุงเทพมหานคร : ประจักษ์การพิมพ์,
2516.

ปุยเมฆ ดงป่าเมี่ยง. ทหารกับการเปลี่ยนแปลง 2475. อาจารย์สาร 8 (กุมภาพันธ์-มีนาคม
2524) : 32-46.

ผาณิต รวมศิลป์. นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามตั้งแต่ พ.ศ.
2481 ถึง พ.ศ. 2487. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.

พฤติสถาน ชุมพล และดวงพร มาจำเนียร (รวบรวม). รัฐธรรมนูญและการปกครอง รวมบทความ
ของพงศ์เพ็ญ ศกุนตาภัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

พงศ์เพ็ญ ศกุนตาภัย. ประชาธิปไตยกับกระบวนการเมืองในประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่สอง.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516.

พรชัย คุ่มทวีพร. เจตนารมณ์ของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 และ การวิเคราะห์ปรัชญา
เศรษฐกิจของอาจารย์ปรีดี พนมยงค์. วารสารธรรมศาสตร์ 13 (ธันวาคม 2527) :
51-81.

พรณรงค์ ศรีตระกูล. กระบวนการจัดทำและแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2538.

พรทิพย์ วัชรินทร์ดิถก. นโยบายรัฐบาลไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 : ผูกมิตรกับฝ่ายอักษะ
ประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร. วารสารธรรมศาสตร์ 11 (มิถุนายน 2525) :
69-80.

พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม อ.บ..บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทย ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ถึงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516.

พลศักดิ์ จิระไกรศิริ. พัฒนาการของแนวการศึกษาพรรคการเมืองในประเทศไทย. วารสาร
ธรรมศาสตร์ 10 (เมษายน-มิถุนายน 2523) : 59-70.

พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว..พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัทรุ่งศิลป์การพิมพ์ (1997) จำกัด, 2524.

พระปัญญาคุณ ปุณณะวังโส. ทำไมจึงเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475. วารสารธรรมศาสตร์ 13 (มีนาคม 2527) : 51-81.

พานรินทร์.ประชาธิปไตย หรือคณาธิปไตย. สยามหนุ่ม (10 กันยายน 2475) : 12.

พื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของการเมืองไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี : สำนักพิมพ์สุโขทัย
ธรรมาธิราช, 2531.

พรรคการเมือง. สุภาพบุรุษ (3 มีนาคม 2482) : 2.

ไพโรจน์ ชัยนาม. สถาบันการเมืองและกฎหมายรัฐธรรมนูญ : ภาค 1 ความนำทั่วไป.
กรุงเทพมหานคร : สารศึกษา, 2524.

ไพโรจน์ ชัยนาม. สถาบันการเมืองและรัฐธรรมนูญของต่างประเทศกับระบอบการปกครองของไทย.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2519.

ไพโรจน์ ชัยนาม. คำอธิบายกฎหมายรัฐธรรมนูญเปรียบเทียบ (โดยสังเขป) เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 1.
พระนคร : โรงพิมพ์พาณิชย์ศิลป์, 2495.

ไพโรจน์ ชัยนาม. คำอธิบายกฎหมายรัฐธรรมนูญเปรียบเทียบ (โดยสังเขป) เล่ม 2.พระนคร :
โรงพิมพ์อักษรนิติ, 2495.

ไพโรจน์ ชัยนาม. ระบอบการเลือกตั้งของเรา กับของบางประเทศที่คล้ายคลึงกัน. นิตินิตสาร
18 (เมษายน - มิถุนายน 2490) : 281-338.

ไพโรจน์ ชัยนาม. รัฐธรรมนูญ บทกฎหมาย และเอกสารสำคัญในทางการเมืองของประเทศไทย.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2495.

ไพโรจน์ ชัยนาม. รัฐธรรมนูญ บทกฎหมาย และเอกสารสำคัญในทางการเมืองของประเทศไทย
เล่ม 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2519.

ไพโรจน์ ชัยนาม. สถาบันการเมืองและกฎหมายรัฐธรรมนูญของประเทศไทยในเวลา 50 ปีที่ได้ผ่าน
มาแล้ว. ใน รวมบทความในโอกาสครบรอบ 60 ปี ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์.
กรุงเทพมหานคร : พี.เค.พรินติ้งเฮาส์, 2531.

เพ็ญจันทร์ โชติบาล. พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์. วิทยา
นิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2533.

ภูธร ภูมะธน. ศาลพิเศษ พ.ศ. 2476 พ.ศ. 2478 พ.ศ. 2481 . วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.

โกคิน พลกุล. ปัญหาและข้อคิดบางเรื่องในรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพมหานคร : โครงการนโยบาย
สาธารณะ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2529.

โกคิน พลกุล. รัฐธรรมนูญไทยกับหลักประกันสิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย. วารสารนิติศาสตร์
14 (มีนาคม 2527) : 97-115.

มนัสชัย นำทรงชัย. สาเหตุการปฏิวัติ 2475. ปรากฏสาร 8 (กุมภาพันธ์-มีนาคม 2524) : 12-24.

มยุรี นกยูงทอง. ปัญหาเศรษฐกิจของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.
2468-2477). วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.

มัทนา เกษกมล. การเมืองและการปกครองในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 14 (เมษายน - พฤษภาคม 2519) : 77-108.

รอง ศยามานนท์. ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
 ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2520.

รัฐสภา. พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการปกครองระบอบรัฐสภา. กรุงเทพมหานคร : กอง
 การพิมพ์เลขาธิการรัฐสภา, 2523.

รัศมี ชาดะสิงห์. บทบาทของพระยาพลพลพยุหเสนา ในฐานะนายกรัฐมนตรีในระยะหกปีแรกของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง(พ.ศ.2476-2481. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขา
 ประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.

เลขาธิการรัฐสภา. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 1/2475 วันที่ 28 มิถุนายน
 พุทธศักราช 2475.

เลขาธิการรัฐสภา. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 34/2475 วันที่ 24 พฤศจิกายน
 พุทธศักราช 2475.

เลขาธิการรัฐสภา. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 35/2475 วันที่ 25 พฤศจิกายน
 พุทธศักราช 2475.

เลขาธิการรัฐสภา. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 36/2475 วันที่ 25 พฤศจิกายน
 พุทธศักราช 2475.

เลขาธิการรัฐสภา. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 37/2475 วันที่ 26 พฤศจิกายน
 พุทธศักราช 2475. (ตอนเช้า)

เลขาธิการรัฐสภา. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 38/2475 วันที่ 26 พฤศจิกายน
 พุทธศักราช 2475. (ตอนบ่าย)

เลขาธิการรัฐสภา. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 39/2475 วันที่ 27 พฤศจิกายน
 พุทธศักราช 2475. (ตอนเช้า)

เลขานุการรัฐสภา. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 40/2475 วันที่ 27 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2475. (ตอนปลาย)

เลขานุการรัฐสภา. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 41/2475 วันที่ 28 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2475.

เลขานุการรัฐสภา. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 42/2475 วันที่ 29 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2475.

เลขานุการรัฐสภา. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 43/2475 วันที่ 2 ธันวาคม พุทธศักราช 2475.

เลขานุการรัฐสภา. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 44/2475 วันที่ 3 ธันวาคม พุทธศักราช 2475.

เลขานุการรัฐสภา. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 58/2475 วันที่ 30 มีนาคม พุทธศักราช 2475.

เลขานุการรัฐสภา. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 10/2476 (สามัญ) วันที่ 3 สิงหาคม พุทธศักราช 2476.

เลขานุการรัฐสภา. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 11/2476 (วิสามัญ) วันที่ 4 สิงหาคม พุทธศักราช 2476.

เลขานุการรัฐสภา. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 15/2476 (สามัญ) วันที่ 20 สิงหาคม พุทธศักราช 2476.

เลขานุการรัฐสภา. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 20/2476 (สามัญ) วันที่ 28 กันยายน พุทธศักราช 2476.

เลขานุการรัฐสภา. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 21/2476 (สามัญ) วันที่ 5 ตุลาคม พุทธศักราช 2476.

เลขาธิการรัฐสภา. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 26/2476 (สามัญ) วันที่ 23 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2476.

เลขาธิการรัฐสภา. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 30/2476 (วิสามัญ) วันที่ 6 ธันวาคม พุทธศักราช 2476.

เลขาธิการรัฐสภา. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 14/2477 (สามัญ) สมัยที่ 2 วันที่ 24 มกราคม พุทธศักราช 2477.

เลขาธิการรัฐสภา. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 16/2477 (สามัญ) สมัยที่ 2 วันที่ 31 มกราคม พุทธศักราช 2477.

เลขาธิการรัฐสภา. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 21/2477 (สามัญ) วันที่ 16 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2477.

แล รัตนดิลก. เศรษฐกิจไทยในช่วง พ.ศ.2475-2488. เศรษฐกิจไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาชิราช, 2539.

ว.ช.ประสังสิต. แผ่นดินสมเด็จพระปกเกล้า. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสาสน์, 2505.

วรพจน์ วิศรุตพิชญ์. สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด, 2538.

วัลย์วิภา จรุงญโรจน์. แนวพระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว : การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.

วัลย์วิภา จรุงญโรจน์. เบื้องหลังการลาออกจากตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงกลาโหมของพระองค์เจ้าบวรเดช ในปี พ.ศ. 2474. วารสารธรรมศาสตร์. 6 (กุมภาพันธ์-พฤษภาคม 2520) : 4-26.

- วารีย์ นาสกุล และ วิษณุ เครื่องงาม. ทฤษฎีกฎหมายรัฐธรรมนูญ. วารสารรวมคำแห่ง 3 (กรกฎาคม 2519) : 7-16.
- วิภาลัย ชีรชัย. การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ ของรัฐธรรมนูญไทยในฉบับต่าง ๆ. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.
- วิชัย ป่ารุ่งฤทธิ์. บันทึกนักปฏิวัติไทย. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2517.
- วินิจฉัย ภูมิวิสาร. ระบอบการปกครองโดยรัฐสภาในประเทศไทย. พระนคร : อักษรเจริญทัศน์, 2515.
- วิวัฒน์ วิมลเศรษฐ. รัฐธรรมนูญฝรั่งเศสภายใต้สาธารณรัฐที่ 5 (ศึกษาในด้านการสร้างเสถียรภาพ และประสิทธิภาพของรัฐบาล). วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2512.
- วิษณุ เครื่องงาม. กฎหมายรัฐธรรมนูญ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2530.
- วิษณุ เครื่องงาม และบรรดักดิ์ อุวรรณโณ. พระราชฐานะของพระมหากษัตริย์ตามรัฐธรรมนูญการ ปกครองราชอาณาจักร. วารสารกฎหมาย 3 (พฤษภาคม - สิงหาคม 2520) : 148-183.
- วิเทศกรณ์ย์. สารคดีประวัติศาสตร์ทางการเมืองไทยตั้งแต่ ร.ศ. 130 จนถึงปัจจุบัน. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์รวมการพิมพ์, 2518.
- วิเทศกรณ์ย์. ประวัติศาสตร์ชาติไทย เล่ม 1. พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, 2512.
- วิเทศกรณ์ย์. ยุคทมิฬ. พระนคร : โอเดียนการพิมพ์, 2503.
- วิธนา มโนพิโมกษ์. ความขัดแย้งภายในคณะราษฎร. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต แผนกวิชา ประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.

วุฒิกกร อินทวงศ์. กฎหมายพรรคการเมืองในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต
สาขาวิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.

ศรภักย์พิพัฒน์ (พระยา). ฝันร้ายของข้าพเจ้า. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร : สำนักพิมพ์ศรภักย์, 2502.

ศิริรัตน์ นิละคุปต์. การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เรื่องประชาธิปไตยในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2507.

ศูนย์บริการทางวิชาการและกฎหมาย สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา. ที่มาและรูปแบบของรัฐสภาตาม
รัฐธรรมนูญฉบับแรก. รัฐสภาสาร 24 (มกราคม 2519) : 33-55.

ส.ศิริลักษณ์. ความคิดที่ขัดขวางและส่งเสริมประชาธิปไตยของไทย. พิมพ์ครั้งแรก.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรศาสตร์, 2529.

สง่า ลือชาพัฒน์พร. เปรียบเทียบผลกระทบทางวัฒนธรรมหลังจากการปฏิรูปในสมัยรัชกาลที่ 5
และการปฏิวัติ 2475. อาจารย์สาร 8 (กุมภาพันธ์ - มีนาคม 2524) : 100-105.

สังคมไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว. เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ
เนื่องในวาระครบรอบ 100 ปี พระราชสมภพพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว วันที่
7-9 กุมภาพันธ์ 2537 จัดโดย สถาบันไทยศึกษา และฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สนธิ เตชานันท์. แผนพัฒนาการเมืองไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยตามแนวพระราชดำริ
ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2469-2475). พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพมหานคร : โครงการผลิตเอกสารทางวิชาการ ภาควิชารัฐศาสตร์และ
รัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2528.

สมภพ โทตระกิตย์. คำสอนชั้นปริญญาตรี กฎหมายรัฐธรรมนูญ (ภาค 1). พระนคร : นำเชีย
การพิมพ์, 2512.

สมศักดิ์ นิลนพคุณ. ปัญหาเศรษฐกิจไทยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และการแก้ไขของรัฐบาลระหว่าง
พ.ศ.2488-2498. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออก
ออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2517.

สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย (รวบรวม). เมืองแรกประชาธิปไตย บันทึกความทรงจำของผู้อยู่ในสมัย พ.ศ. 2475-2500. พิมพ์ครั้งแรก. พระนคร : มิตรนราการพิมพ์, 2516.

สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ. ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศ ระหว่าง พ.ศ.2481-2492. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.

สังคิต พิริยะรังสรรค์. ทุนนิยมขุนนางไทย (พ.ศ.2475-2503). กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

สิริ เปรมจิตต์. ประวัติรัฐธรรมนูญไทยฉบับแรก พุทธศักราช 2475 ถึงปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ประจักษ์วิทยา, 2511.

สิริรัตน์ เรืองวงษ์วาร. บทบาททางการเมืองของนายควง อภัยวงศ์ ตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475-2491. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517.

สืบแสง พรหมบุญ. สองเสือนักปฏิวัติ ความขัดแย้งทางอุดมการณ์. สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 4 (มิถุนายน 2515) : 68-74.

สุโขทัยธรรมมาธิราช. สถาบันและกระบวนการทางการเมืองไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี : ฝ่ายการพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2540.

สุโขทัยธรรมมาธิราช. พื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมทางการเมืองไทย เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี : โรงพิมพ์สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2531.

สุทัศน์ นำพูลสุขสันต์. พฤติกรรมและความขัดแย้งของการเมือง ภายหลัง 24 มิถุนายน 2475. วารสารธรรมศาสตร์ 4 (ตุลาคม 2517 - มกราคม 2518) : 2-17.

สุทัศน์ ชมดี. บทบาทของรัฐบาลไทยในการควบคุมรัฐบาล โดยอาศัยการอภิปรายทั่วไป. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515.

- สุพจน์ ด้านตระกูล. นายปรีดี พนมยงค์ กับการอภิวัฒน์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : บริษัท
โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2538.
- สุพจน์ ด้านตระกูล. พระปกเกล้าฯกับคณะราษฎร. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จักรวรรณ, 2526.
- สุเมธ ตันติเวชกุล. รัฐบาลทหาร. รัฐศาสตร์นิเทศ 6 (ตุลาคม - ธันวาคม 2513) : 5-14.
- สุรพันธุ์ บุญยฆานพ. การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของหลวงพิบูลสงคราม : ศึกษาเฉพาะกรณี
การกวาดล้างปรักษ์ทางการเมืองในปี พ.ศ. 2481. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.
- ไสว สุทธิพิทักษ์. ดร.ปรีดี พนมยงค์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท บพิชการพิมพ์ จำกัด,
2526.
- เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. ความจำเป็นทางประวัติศาสตร์ของการเคลื่อนไหว 24 มิถุนายน 2475.
วารสารธรรมศาสตร์ 11 (มิถุนายน 2525) : 62-68.
- เสน่ห์ จามริก. การเมืองไทยกับพัฒนาการรัฐธรรมนูญ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร :
สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2529.
- หลวงสารานุประพันธ์. การสร้างสยามรัฐธรรมนูญ. เฉลิมรัฐธรรมนูญ (11 ธันวาคม 2475) : 5.
- หลวงสารานุประพันธ์. การปกครองของสยาม. เฉลิมรัฐธรรมนูญ (10 ธันวาคม 2475) : 3.
- หยุด แสงอุทัย. หลักรัฐธรรมนูญและกฎหมายเลือกตั้งทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ 7. พระนคร : โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์, 2513.
- หยุด แสงอุทัย. พรรคการเมือง. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ พิมพ์เนศ, 2517.
- อดุล วิเชียรเจริญ. รอยต่างในทฤษฎีรัฐชาติของไทย. รัฐสภาสาร 39 (มิถุนายน 2534) : 1-71.

- อมร จันทรสมบุรณ์. การยุบสภากับเผด็จการทางรัฐสภา. ในรวมบทความเกี่ยวกับโครงสร้างและกลไกทางกฎหมายของรัฐธรรมนูญในทัศนะ ศ.ดร.อมร จันทรสมบุรณ์.
กรุงเทพมหานคร : สถาบันนโยบายศึกษา สมาคมสังคมสงเคราะห์ศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2539.
- อมรรัตน์ กุลสุจริต. ประมุขของรัฐในระบอบรัฐสภา : ศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์กฎหมายรัฐธรรมนูญเปรียบเทียบ กรณีของประเทศ อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน ญี่ปุ่น และไทย. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.
- อนันต์ อมรรัตย์. ดร.ปรีดี พนมยงค์ กับแผนการล้มมหาชนรัฐ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จักรวรรดินุสรณ์, 2528.
- อรรถจักร สัตยานุรักษ์. การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึง พุทธศักราช 2475. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- อรรถ พงสมุท. ระบบคณะรัฐมนตรีไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.
- อัคราพร กุมพิตชัย. กบฏ ร.ศ. 130 กบฏเพื่อประชาธิปไตย แนวคิดทหารใหม่. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์วิชาการ, 2540.
- อัคราพร กุมพิตชัย. รายงานการวิจัย เรื่อง ปัญหาภายในสังคมไทยก่อนการปฏิวัติ 2475 ภาพสะท้อนจากเอกสารและงานเขียนทางหนังสือพิมพ์. กรุงเทพมหานคร : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530.
- อำไพ อรัญนารถ. กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทนิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2539.
- อำนาจ ยุทธวิวัฒน์. วิจัยสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประชามิตร, 2518.

อุบล จิระสวัสดิ์. สภาวะทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517.

เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง คณะราษฎรในประวัติศาสตร์ไทย. จัดโดยสำนักวิจัยและพัฒนา ร่วมกับคณะศิลปศาสตร์ วิทยาลัยเกริก วันที่ 9-10 พฤษภาคม 2528.

เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง รัตนโกสินทร์ : การเมืองการปกครองในสมัยประชาธิปไตย. ฌองประชุมหอสมุด วิทยาลัยครูสวนสุนันทา วันที่ 13-15 ธันวาคม 2532.

เอกสารหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 เลขที่ สป. 3.13/15 เรื่อง ชาวแก้วแก่รัฐบาลใหม่และสภา (8 กันยายน - 19 พฤศจิกายน 2475).

เอกสารหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา เลขที่ ส.ค.ก. 1.1/127 เรื่อง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2475.

เอกสารหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เลขที่ 2.7 บ 3.8/28 เรื่อง ความเห็นของพระยานิติศาสตร์ไพศาลย์.

เอกสารหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 เลขที่ ม.1.3/20 เรื่อง ข้อความที่ทรงปฏิสันถารแก่หนังสือพิมพ์อเมริกา.

เอกสารหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารกรมราชเลขาธิการ (รัชกาลที่ 7) เลขที่ บ.1.5/70 (81/204) เรื่อง พระราชนิยมเรื่องคิดจะเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดิน.

ภาษาอังกฤษ

Kemal, Anwar . The Role of the Military in the Politics of Thailand 1932-1963. Thesis (M.A.) University of Pennsylvania, 1964.

Batson, Benjamin. Siam' Political Future Documents from the end of the Absolute Monarchy. (S.1.) : Dept. of Asian studies, Cornell University, 1974.

Lev, Daniel S. Constitutions in Thailand.(Ithaca : S.E. Asia Program Far Eastern studies,
Cornell University,1955.

Vella, Walter F.The Impact of the west on Government in Thailand. Berkeley, L.A. :
University of California, 1955.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

**พระราชบัญญัติ
ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว
พุทธศักราช 2475**

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า

โดยที่คณะราษฎรได้ขอร้องให้อยู่ใต้ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามเพื่อบ้านเมืองจะเจริญขึ้น และ

โดยที่ได้ทรงยอมรับตามคำขอร้องของคณะราษฎร

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้ โดยมาตราต่อไปนี้

หมวด 1

ข้อความทั่วไป

มาตรา 1 อำนาจอสูงสุดของประเทศนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย

มาตรา 2 ให้มีบุคคลและคณะบุคคลดังจะกล่าวต่อไปนี้เป็นผู้ใช้อำนาจแทนราษฎร ตามที่จะได้กล่าวต่อไปในธรรมนูญ คือ

1. กษัตริย์
2. สภาผู้แทนราษฎร
3. คณะกรรมการราษฎร
4. ศาล

หมวด 2

กษัตริย์

มาตรา 3 กษัตริย์เป็นประมุขสูงสุดของประเทศ พระราชบัญญัติก็ดี คำวินิจฉัยของศาลก็ดี การอื่น ๆ ที่จะมิบทกฎหมายระบุไว้โดยเฉพาะก็ดี จะต้องกระทำในนามของกษัตริย์

มาตรา 4 ผู้เป็นกษัตริย์ของประเทศคือพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว การสืบมรดกให้เป็นไปตามกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ. 2467 และด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร

มาตรา 5 ถ้ากษัตริย์มีเหตุจำเป็นชั่วคราวที่จะทำหน้าที่ไม่ได้หรือไม่อยู่ในพระนคร ให้คณะกรรมการราษฎรเป็นผู้ใช้สิทธิแทน

มาตรา 6 กษัตริย์จะถูกฟ้องร้องคดีอาชญากรรมใดๆไม่ได้ เป็นหน้าที่ของสภาผู้แทนราษฎรจะวินิจฉัย

มาตรา 7 การกระทำใด ๆ ของกษัตริย์ต้องมีกรรมการราษฎรผู้หนึ่งผู้ใดลงนามด้วย โดยได้รับความยินยอมของคณะกรรมการราษฎรจึงจะใช้ได้ มิฉะนั้นเป็นโมฆะ

หมวด 3

สภาผู้แทนราษฎร

ส่วนที่ 1

อำนาจและหน้าที่

มาตรา 8 สภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจออกพระราชบัญญัติทั้งหลาย พระราชบัญญัติ นั้น เมื่อกษัตริย์ได้ประกาศให้ใช้แล้ว ให้เป็นอันใช้บังคับได้

ถ้ากษัตริย์มิได้ประกาศให้ใช้พระราชบัญญัตินั้นภายในกำหนด 7 วันนับแต่วันที่ได้รับพระราชบัญญัตินั้นจากสภาโดยแสดงเหตุผลที่ไม่ยอมทรงลงพระนามก็มีอำนาจส่งพระราชบัญญัตินั้นคืนมายังสภาเพื่อพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง ถ้าสภาลงมติยืนตามมติเดิมกษัตริย์ไม่เห็นพ้องด้วย สภามีอำนาจออกประกาศพระราชบัญญัตินั้นใช้บังคับเป็นกฎหมายได้

มาตรา 9 สภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจดูแลควบคุมกิจการของประเทศ และมีอำนาจประชุมกันถอดถอนกรรมการราษฎรหรือพนักงานรัฐบาลผู้หนึ่งผู้ใดก็ได้

ส่วนที่ 2

ผู้แทนราษฎร

มาตรา 10 สมาชิกในสภาผู้แทนราษฎรจะต้องเป็นไปตามกาลสมัยดังนี้

สมัยที่ 1

นับแต่วันใช้ธรรมนูญนี้เป็นต้นไปจนกว่าจะถึงเวลาที่สมาชิกในสมัยที่ 2 จะเข้ารับตำแหน่ง ให้คณะราษฎรซึ่งมีคณะผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารเป็นผู้ใช้อำนาจแทน จัดตั้งผู้แทนราษฎรชั่วคราวขึ้นเป็นจำนวน 70 นายเป็นสมาชิกในสภา

สมัยที่ 2

ภายในเวลา 6 เดือน หรือจนกว่าการจัดประเทศเป็นปกติเรียบร้อยสมาชิกในสภาจะต้องมีบุคคล 2 ประเภททำกิจกรรมร่วมกัน คือ

ประเภทที่ 1 ผู้แทนราษฎรจะได้เลือกขึ้นจังหวัดละ 1 นาย ถ้าจังหวัดใดมีสมาชิกเกินกว่า 100,000 คน ให้จังหวัดนั้นเลือกผู้แทนเพิ่มขึ้นอีก 1 นาย ทุก ๆ 100,000 นั้น เศษของ 100,000 ถ้าเกินกว่าครึ่งให้นับเพิ่มขึ้นอีก 1

ประเภทที่ 2 ผู้เป็นสมาชิกอยู่แล้วในสมัยที่ 1 มีจำนวนเท่ากับสมาชิกประเภทที่ 1 ถ้าจำนวนเกินให้เลือกกันเองว่าผู้ใดจะคงเป็นสมาชิกต่อไป ถ้าจำนวนขาดให้ผู้ที่มีตัวอยู่เลือกบุคคลใด ๆ เข้าแทนจนครบ

สมัยที่ 3

เมื่อจำนวนราษฎรทั่วพระราชอาณาเขตได้สอบไล่วิชาประถมศึกษาได้เป็นจำนวนเกินกว่าครึ่ง และอย่างช้าต้องไม่เกิน 10 ปีนับแต่วันใช้รัฐธรรมนูญนี้ สมาชิกในสภาผู้แทนราษฎรจะต้องเป็นผู้ที่ราษฎรได้เลือกตั้งขึ้นเองทั้งสิ้น สมาชิกประเภทที่ 2 เป็นอันไม่มีอีกต่อไป

มาตรา 11 คุณสมบัติของผู้สมัครรับเลือกเป็นผู้แทนประเภทที่ 1 คือ

1. สอบไล่วิชาการเมืองได้ตามหลักสูตรซึ่งสภาจะได้ตั้งขึ้นไว้

2. มีอายุ 20 ปี บริบูรณ์

3. ไม่เป็นผู้ไร้หรือเสมือนไร้ความสามารถ

4. ไม่ถูกศาลพิพากษาให้เพิกถอนสิทธิในการรับเลือก

5. ต้องเป็นบุคคลที่มีสัญชาติเป็นไทยตามกฎหมาย

6. เฉพาะผู้สมัครรับเลือกเป็นผู้แทนประเภทที่ 1 ในสมัยที่ 2 จะต้องได้รับความเห็นชอบของสมาชิกในสมัยที่ 1 เสียก่อนว่าเป็นผู้ที่ไม่ควรสงสัยว่าจะนำมาซึ่งความไม่เรียบร้อย

มาตรา 12 การเลือกตั้งสมาชิกประเภทที่ 1 ที่ 2 ให้ทำดังนี้

1. ราษฎรในหมู่บ้านเลือกผู้แทนเพื่อออกเสียงตั้งผู้แทนตำบล

2. ผู้แทนหมู่บ้านเลือกผู้แทนตำบล

3. ผู้แทนตำบลเป็นผู้เลือกตั้งสมาชิกในสภาผู้แทนราษฎร

การเลือกตั้งสมาชิกในสมัยที่ 3 จะมีกฎหมายบัญญัติภายหลังโดยจะดำเนินวิธีการที่ให้สมาชิกได้เลือกตั้งผู้แทนในสภาโดยตรง

มาตรา 13 ผู้แทนประเภทที่ 1 จะอยู่ในตำแหน่งได้คราวละ 4 ปี นับแต่วันเข้ารับตำแหน่ง แต่เมื่อถึงสมัยที่ 3 แล้ว แม้ผู้แทนในสมัยที่ 2 จะได้อยู่ในตำแหน่งไม่ถึง 4 ปีก็ดี ต้องออกจากตำแหน่งนับแต่วันที่ผู้แทนในสมัยที่ 3 ได้เข้ารับตำแหน่ง

ถ้าตำแหน่งผู้แทนว่างลงเพราะเหตุอื่นนอกจากถึงคราวออกตามเวร ให้สมาชิกเลือกผู้ขึ้นตั้งขึ้นใหม่ให้เต็มที่ว่าง แต่ผู้แทนใหม่มีเวลาอยู่ในตำแหน่งได้เพียงเท่ากำหนดเวลาที่ผู้ออกไปนั้นชอบที่จะอยู่ได้

มาตรา 14 ราษฎรไม่ว่าเพศใดเมื่อมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ ย่อมมีสิทธิออกเสียงลงมติเลือกผู้แทนหมู่บ้านได้ คือ

1. มีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์
2. ไม่เป็นผู้ไร้หรือเสมือนไร้ความสามารถ
3. ไม่ถูกศาลพิพากษาให้เพิกถอนสิทธิในการออกเสียง
4. ต้องเป็นบุคคลที่มีสัญชาติเป็นไทยตามกฎหมาย

คุณสมบัติของผู้แทนหมู่บ้านและผู้แทนตำบลให้เป็นไปเหมือนดังมาตรา 11

มาตรา 15 การเลือกตั้งผู้แทนใด ๆ ให้ถือตามคะแนนเสียงข้างมาก ถ้าคะแนนเสียงเท่ากันให้มีการเลือกครั้งที่ 2 ถ้าครั้งที่ 2 มีคะแนนเสียงเท่ากัน ให้ตั้งคนกลางออกเสียงชี้ขาด และให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งคนกลางไว้

มาตรา 16 ผู้แทนออกจากถึงเวรจะต้องออกจากตำแหน่งให้นับว่าขาดจากตำแหน่ง เมื่อขาดคุณสมบัติดังกล่าวไว้ในมาตรา 11 ใดๆอย่างหนึ่ง หรือเมื่อตาย หรือเมื่อสภาได้วินิจฉัยให้ออกในเมื่อสภาเห็นว่าเป็นผู้ทำความเสื่อมเสียให้แก่สภา

มาตรา 17 การฟ้องร้องสมาชิกของสภาผู้แทนราษฎรเป็นคดีอาชญา ยังศาลจะต้องได้รับอนุญาตจากสภาก่อน ศาลจึงจะรับฟ้องได้

ส่วนที่ 3

ระเบียบการประชุม

มาตรา 18 ให้สมาชิกเลือกกันขึ้นเป็นประธานของสภา 1 นาย มีหน้าที่ดำเนินการของสภา และมีรองประธาน 1 นายเป็นผู้ทำการแทน เมื่อประธานมีเหตุขัดข้องชั่วคราวที่จะทำหน้าที่ได้

มาตรา 19 เมื่อประธานไม่อยู่หรือไม่สามารถมาได้ ก็ให้รองประธานเป็นผู้รักษาความเรียบร้อยในสภา และจัดการให้ได้ปรึกษาหารือกันตามระเบียบ

มาตรา 20 ถ้าประธานและรองประธานไม่อยู่ในที่ประชุมทั้ง 2 คน ก็ให้สมาชิกที่มาประชุมเลือกตั้งกันเองขึ้นเป็นประธานคนหนึ่งชั่วคราวประชุมนั้น

มาตรา 21 การประชุมปกติให้เป็นหน้าที่ของสภาเป็นผู้กำหนด

การประชุมพิเศษจะมีได้ต่อเมื่อสมาชิกมีจำนวนรวมกันไม่น้อยกว่า 15 คน ได้ร้องขอหรือคณะกรรมการราษฎรได้ร้องขอให้เรียกประชุม การนัดประชุมพิเศษประธานหรือผู้ทำการแทนประธานเป็นผู้สั่งนัด

มาตรา 22 การประชุมทุกคราวต้องมีสมาชิกมาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมดจึงจะเป็นองค์ประชุมปรึกษาการได้

มาตรา 23 การลงมติวินิจฉัยข้อปัญหานั้น ให้ถือเอาเสียงข้างมากเป็นประมาณ สมาชิกคนหนึ่งย่อมมีเสียงหนึ่งในการลงคะแนน ถ้ามีจำนวนเสียงลงคะแนนเท่ากัน ให้ผู้เป็นประธานในที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นได้อีกเสียงหนึ่งเป็นเสียงชี้ขาด

มาตรา 24 สมาชิกไม่ต้องรับผิดชอบในถ้อยคำใดๆที่ได้กล่าวหรือแสดงเป็นความเห็นหรือในการออกเสียงลงคะแนนในที่ประชุม ผู้หนึ่งผู้ใดจะว่ากล่าวฟ้องร้องเพราะเหตุนั้นหาได้ไม่

มาตรา 25 ในการประชุมทุกคราวประธานต้องสั่งให้เจ้าหน้าที่ประจำในสภาจดรายงานรักษาไว้ และเสนอเพื่อให้สมาชิกตรวจแก้ไขรับรอง แล้วให้ผู้เป็นประธานในที่ประชุมลงนามกำกับไว้

มาตรา 26 สภามีอำนาจตั้งอนุกรรมการเพื่อทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือให้สอบสวนพิจารณาหาความเห็นในเรื่องใดเรื่องหนึ่งขึ้น เสนอต่อที่ประชุมใหญ่เพื่อปรึกษาหารือตกลงกัน อีกชั้นหนึ่งก็ได้ ประธานอนุกรรมการนั้นเมื่อสภาไม่ได้ตั้งก็ให้อนุกรรมการเลือกกันเองตั้งขึ้นเป็นประธานได้

อนุกรรมการมีอำนาจเชิญบุคคลใดๆมาชี้แจงแสดงความคิดเห็นได้ อนุกรรมการและผู้ที่เชิญมาได้รับสิทธิในการแสดงความคิดเห็นตามมาตรา 24

ในการประชุมอนุกรรมการนั้นต้องมีอนุกรรมการมาประชุมไม่น้อยกว่า 3 นายจึงจะเป็นองค์ประชุมปรึกษาการได้ เว้นแต่อนุกรรมการนั้นจะมีจำนวนตั้งขึ้นเพียง 3 คน เมื่อมาประชุมแต่ 2 คน ก็ให้นับว่าเป็นองค์ประชุมได้

มาตรา 27 สภามีอำนาจตั้งระเบียบการปรึกษาหารือ เพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามธรรมนูญนี้ (ในชั้นแรกนี้ให้อนุโลมใช้ชั่วคราวกับสภากรรมการรองคมนตรีเฉพาะที่ไม่ขัดกับธรรมนูญนี้ไปพลางก่อน)

หมวดที่ 4

คณะกรรมการราษฎร

ส่วนที่ 1

อำนาจและหน้าที่

มาตรา 28 คณะกรรมการราษฎรมีอำนาจและหน้าที่ดำเนินการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของรัฐสภา

มาตรา 29 ถ้ามีการฉุกเฉินเกิดขึ้น ซึ่งคณะกรรมการจะเรียกประชุมสภาราษฎรให้ทันทั่วทั้งมิได้ และคณะกรรมการราษฎรเห็นสมควรจะต้องออกกฎหมายเพื่อให้เหมาะแก่การฉุกเฉินนั้น ๆ ก็ทำได้ แต่จะต้องรีบนำกฎหมายนั้นขึ้นให้สภารับรอง

มาตรา 30 คณะกรรมการราษฎรมีอำนาจให้อภัยโทษ แต่ให้นำความขึ้นขอพระบรมราชานุญาตเสียก่อน

มาตรา 31 ให้เสนาบดีกระทรวงต่าง ๆ เป็นผู้รับผิดชอบต่อคณะกรรมการราษฎรในกิจการทั้งปวง

สิ่งใดซึ่งเป็นการฝ่าฝืนต่อคำสั่ง หรือระเบียบการของคณะกรรมการราษฎร หรือกระทำไปโดยธรรมเนียมไม่อนุญาตให้ทำได้ ให้ถือว่ากรณีนั้นเป็นโมฆะ

ส่วนที่ 2

กรรมการราษฎรและเจ้าหน้าที่ประจำ

มาตรา 32 คณะกรรมการราษฎรประกอบด้วยประธานคณะกรรมการราษฎร 1 นาย และกรรมการราษฎร 14 นาย รวมเป็น 15 นาย

มาตรา 33 ให้สภาเลือกตั้งสมาชิกในสภาผู้หนึ่ง ขึ้นเป็นประธานกรรมการ และให้ผู้เป็นประธานนั้นเลือกสมาชิกในสภาอีก 14 นาย เพื่อเป็นกรรมการ การเลือกนี้เมื่อได้รับความเห็นชอบของสภาแล้วให้ถือว่าผู้ได้รับเลือกนั้น ๆ เป็นกรรมการของสภา ในเมื่อสภาเห็นว่าการการรมการมิได้ดำเนินกิจการตามรัฐประศาสน์นโยบายของสภา สภามีอำนาจเชิญกรรมการให้ออกจากหน้าที่ แล้วเลือกตั้งใหม่ตามที่กล่าวในตอนนั้น

มาตรา 34 กรรมการคนใดมีเหตุอันกระทำให้กรรมการคนนั้นขาดคุณสมบัติอันกำหนดไว้สำหรับผู้แทนในมาตรา 11 ก็ตาม หรือตายก็ตาม ให้สภาเลือกกรรมการแทนสำหรับตำแหน่งนั้น ๆ

ในเมื่อสภาได้เลือกตั้งกรรมการแล้ว สภาชุดนั้นหมดกำหนดอายุตำแหน่งเมื่อใดให้ถือว่ากรรมการชุดนั้นย่อมหมดกำหนดอายุตำแหน่งด้วย

มาตรา 35 การตั้งการถอดตำแหน่งเสนาบดี ย่อมเป็นพระราชอำนาจของกษัตริย์ พระราชอำนาจนี้จะทรงใช้แต่โดยตามคำแนะนำของคณะกรรมการราษฎร

มาตรา 36 การเจรจาการเมืองกับต่างประเทศเป็นหน้าที่ของกรรมการผู้แทนราษฎร และกรรมการอาจตั้งผู้แทนเพื่อการนี้ได้

การเจรจาได้ดำเนินไปประการใด ให้กรรมการรายงานกราบบังคมทูลกษัตริย์ทรงทราบ การให้สัตยาบันทางพระราชไมตรีเป็นพระราชอำนาจของกษัตริย์ แต่จะทรงใช้พระราชอำนาจนี้ตามคำแนะนำของกรรมการราษฎร

มาตรา 37 การประกาศสงครามเป็นพระราชอำนาจของกษัตริย์ แต่จะทรงใช้พระราชอำนาจนี้ตามคำแนะนำของกรรมการราษฎร

ส่วนที่ 3

ระเบียบการประชุม

มาตรา 38 ระเบียบการประชุมของคณะกรรมการราษฎรให้อนุโลมตามที่บัญญัติในหมวดที่ 3

หมวด 5

ศาล

มาตรา 39 การระงับข้อพิพาทให้เป็นไปตามกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลานี้
ประกาศมา ณ วันที่ 27 มิถุนายน พุทธศักราช 2475 และให้ใช้บังคับได้แต่บัดนี้
เป็นต้นไป

(พระบรมนามาภิไธย) ประชาธิปก ป.ร.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอกสารสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา

สดก .๑ กองยกร่างกฎหมาย

.๑ ร่างกฎหมายและความเห็นทางกฎหมาย

เล่ม ๑๒๗

ปี หน้า

1. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๕ ๒๔๗๕ ๑-๔๙๗

(๑ ส.ค. - ๒๗ มี.ค. ๒๔๗๕)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ครุฑ

คณะกรรมการกฤษฎีกา

กองร่างกฎหมาย

ที่ ๕๓/๒๕๗๕

แผนกร่างกฎหมาย

พ.ศ.๒๕๗๕

แฟ้มที่

เรื่อง ร่างรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม

ลำดับที่	วันเดือนปี	ที่ในหนังสือ	ผู้มีหนังสือ	ผู้รับหนังสือ	เรื่อง
๑					ข้อเสนอเกี่ยวกับร่างธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามที่นายอาร์.กียองได้ทำขึ้นและให้จัดการพิมพ์มี ๒๐๗ หน้า
๒	๑๖/๕/๗๕		นายอาร์.กียอง	พระสารสาสน์ฯ	ให้ส่งข้อเสนอที่นายกียองทำขึ้นไปให้พระยาเทพวิฑูรย์ ๑ กอปี
๓	๑๙/๕/๗๕		พระสารสาสน์ฯ		ได้รับโทรศัพท์จากนายประมวล ปุณฺณโชติ ว่าร่างธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามที่เจ้าคุณมานวราชเสวีให้หลวงประพันธ์ฯ แปลนั้นไม่ต้องแปล
๔	๒๐/๕/๗๕		พระยามานวราชเสวี	หลวงประพันธ์ฯ	ขอร่างพระธรรมนูญตัวอังกฤษ ๕ กอปี
๕	๒๓/๕/๗๕		ขุนนนท์วิจารณ์		นายประมวล ปุณฺณโชติ โทรศัพท์มาว่าให้ส่งร่างธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามฉบับภาษาอังกฤษให้หลวงประดิษฐ์ ๑๕ ฉบับ

ลำดับที่	วันเดือนปี	ที่ในหนังสือ	ผู้มีหนังสือ	ผู้รับหนังสือ	เรื่อง
๖	๒๕/๕/ ๗๕		นายประมวล ปुरुณโชติ		ให้รับแปลธรรมนูญการ ปกครองสยามใหม่ด่วน
๗					ร่างคำแปลภาษาไทยธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามซึ่งได้แปลจากฉบับนายกียองได้ร่างขึ้นมี...นำ
๘	๓/๖/๗๕		พระสาร สาสน์ฯ	พระยา มานวราช เสวีและ หลวง ประดิษฐ์ฯ	ส่งคำแปลภาษาไทยธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม
๙	๓/๖/๗๕				คำแปลภาษาไทยธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามฉบับที่ส่งไปให้พระยามานวราชเสวีและหลวงประดิษฐ์มธุธรรม
๑๐	๘/๖/๗๕	๓๙/๒๕๒	พระสาร สาสน์ฯ	หลวง ประดิษฐ์ฯ	เสนอร่างธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามฉบับภาษาไทยซึ่งเจ้าหน้าที่ในกรมร่างกฎหมายได้จัดการแปลขึ้นและพระยามานวราชเสวีได้แก้ไขแล้วมาพร้อมกับฉบับภาษาอังกฤษอย่างละ ๑ ฉบับ
๑๑					คำแปลภาษาไทยร่างธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามฉบับพระยามานวราชเสวีตรวจแก้ไขส่งมาให้

ลำดับที่	วันเดือนปี	ที่ในหนังสือ	ผู้มีหนังสือ	ผู้รับหนังสือ	เรื่อง
๑๒	๑๐/๖/๗๔		นาย ประพาฬ		มีบัญชาอนุกรรมการร่างรัฐ ธรรมนูญให้กรมร่าง กฎหมายโรเนียวร่างธรรม นูญการปกครองแผ่นดิน สยามฉบับภาษาไทย ๑๒๐ ฉบับ
๑๓	๑๑/๖/๗๔	๔๑/๒๑๖	พระสาร สาสน์ฯ	หลวง ประดิษฐ์ฯ	เสนอร่างธรรมนูญการปก ครองแผ่นดินสยามฉบับ ภาษาไทยซึ่งได้จัดพิมพ์ โรเนียวขึ้นตามคำสั่ง อนุกรรมการร่างรัฐธรรม นูญไป ๑๒๐ ฉบับ
๑๔					ร่างธรรมนูญการปกครอง แผ่นดินสยามภาษาไทย ฉบับส่งพร้อมกับบันทึกที่ ๔๑/๒๑๑
๑๕	๑๒/๖/๗๔		พระสาร สาสน์ฯ	หลวง ประดิษฐ์ฯ	เห็นควรให้เขียนข้อ กำหนดเรื่องเงินค่าใช้จ่าย ของกระทรวงต่าง ๆ ลงไว้ใน ธรรมนูญการปกครองแผ่น ดินสยามด้วยจะเป็นผลดี
๑๖					พระราชบัญญัติธรรมนูญ การปกครองแผ่นดินสยาม ชั่วคราว พ.ศ. ๒๔๗๕ ภาษาไทยฉบับตัดจาก ราชกิจจานุเบกษา

ลำดับที่	วันเดือนปี	ที่ในหนังสือ	ผู้มีหนังสือ	ผู้รับหนังสือ	เรื่อง
๑๗					ต้นร่างคำแปลภาษาฝรั่งเศสของพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว ซึ่งนาย เรมีเดอปลัง เดอโรช
๑๘					คำแปลภาษาฝรั่งเศสของพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราวซึ่งได้พิมพ์ขึ้นจากต้นฉบับของนายเรมีเดอปลัง เดอโรช
๑๙	๑๒/๖/๗๕		พระสารสาสน์ฯ	หลวงประดิษฐ์ฯ	นายเรมีเดอปลัง เดอโรช ขอให้ช่วยตรวจคำแปลภาษาฝรั่งเศสของพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราวกับขออนุญาตส่งไปลงในหนังสือพิมพ์ ชื่อ 'Recueil' officiel des Constitutions
๒๐					คำแปลภาษาฝรั่งเศสของพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราวฉบับที่ส่งให้หลวงประดิษฐ์ตรวจ

ลำดับที่	วันเดือนปี	ที่ในหนังสือ	ผู้มีหนังสือ	ผู้รับหนังสือ	เรื่อง
๒๑					คำแปลภาษาอังกฤษของพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราวซึ่งลงในหนังสือพิมพ์บางกอกไทม์ฉบับพิเศษวันที่ ๒๘ มิถุนายน ๑๙๓๒
๒๒					คำแปลภาษาอังกฤษของพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราวซึ่งคัดจากหนังสือพิมพ์บางกอกไทม์ฉบับพิเศษลงวันที่ ๘/๓/๒๔๗๔
๒๓					บันทึกความเห็นของนายอาร์กียอง ว่าด้วยเรื่องพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว
๒๔	๒๑/๖/๗๔		พระสารสาสน์ฯ	หลวงประดิษฐฯ	นายเรมีเดอปลัง เดอโรซเตียนเรื่องขออนุญาตส่งคำแปลพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราวลงในหนังสือพิมพ์ฝรั่งเศส
๒๔	๘/๗/๗๔		พระสารสาสน์ฯ	หลวงประดิษฐ์ฯ	เห็นควรกำหนดเรื่อง Conseil d' Etat ไว้ในธรรมนูญการปกครองแผ่นดินด้วย

ลำดับที่	วันเดือนปี	ที่ในหนังสือ	ผู้มีหนังสือ	ผู้รับหนังสือ	เรื่อง
๒๖					หัวข้อเรื่องสภาที่ปรึกษา การแผ่นดิน(Le Conseil d' Etat) ของประเทศฝรั่งเศส ซึ่งพระสารสาสน์ได้ให้นาย เดือน นุนนาค เขียนขึ้น และเสนอไปให้หลวง ประดิษฐ์
๒๗					กฎหมายฝรั่งเศสเกี่ยวกับ Conseil d' Etat ฉบับซึ่ง คัดเสนอหลวงประดิษฐ์
๒๘	๒๑/๗/ ๗๕	๕๑/๔๔๐	เลขานุการ กรมร่าง กฎหมาย	หลวงคห การบดี	เสนอร่างพระราชบัญญัติ ธรรมนูญการปกครอง สยามฉบับถาวร ๒๕ ฉบับ
๒๙	๗/๘/๗๕	๑๑๔/๔๗๙	เลขานุการ กรมร่าง กฎหมาย	หลวง ประดิษฐ์ฯ	เสนอร่างพระราชบัญญัติ ธรรมนูญการปกครองแผ่น ดินสยามฉบับถาวรตั้งแต่ มาตรา ๑-๖๘ รวม ๖ ฉบับ
๓๐	๑๒/๘/ ๗๕	๑๒๑/๔๘๗	พระสาร สาสน์ฯ	หลวง ประดิษฐ์ฯ	เสนอร่างรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรสยาม พุทธ ศักราช ๒๔๗๕ รวม ๒๐๐
๓๑	๑๔/๘/๗๕	๑๒๔/๔๙๒	เลขานุการ กรมร่าง กฎหมาย	หลวง ประดิษฐ์ฯ	เสนอร่างรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรสยามฉบับ ที่แก้ไขใหม่ ๑๙๒ ฉบับ

ลำดับที่	วันเดือนปี	ที่ในหนังสือ	ผู้มีหนังสือ	ผู้รับหนังสือ	เรื่อง
๓๒	๑๘/๘/๗๕	๑๒๘/๔๕๘	พระสาร สาสน์ฯ	หลวง ประดิษฐ์ฯ	เสนอร่างรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรสยาม พุทธ ศักราช ๒๔๗๕ กับคำ แถลงการณ์ของประธาน คณะกรรมการราษฎรเรื่อง รัฐธรรมนูญและสำเนาลาย พระหัตถ์เลขที่ ๑/๖๐
๓๓					ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราช อาณาจักรสยามฉบับที่ส่ง พร้อมบันทึกที่ ๑๒๘/๔๕๘
๓๔					คำแถลงการณ์ของ ประธานคณะกรรมการ ตรวจร่างรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรสยามซึ่ง เสนอต่อสภาผู้แทนราษฎร
๓๕					สำเนาลายพระหัตถ์เลขที่ ๑/๖๐ ลงวันที่ ๑๔/๘/๗๕ ถึงประธานคณะกรรมการ ราษฎร เรื่องตอบเห็นชอบ ตามความเห็นของพระยา มโนปกรณ์นิติธาดาว่าพระ บรมวงศ์ญาณวงศ์ตั้งแต่ชั้น หม่อมเจ้าขึ้นไปย่อมดำรง อยู่เหนือการเมืองทั้งหลาย
๓๖					คำแปลภาษาอังกฤษร่าง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร สยาม

ลำดับที่	วันเดือนปี	ที่ในหนังสือ	ผู้มีหนังสือ	ผู้รับหนังสือ	เรื่อง
๓๗					คำแปลบันทึกของ อนุกรรมการซึ่งสภาฯได้ตั้ง ขึ้นพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ ญูฉะบับถาวรซึ่งถลตงต่อ สภา(ฉะบับภษาอังกฤษ)
๓๘					เรื่องซึ่งเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ ญูฉะบับถาวรซึ่งลงใน หนังสือพิมพ์บางกอกไทม์ ฉะบับลงวันที่ ๒๑/๘/๗๕
๓๙					บันทึกของอนุกรรมการ ตรวจร่างรัฐธรรมนูญฉะบับ ถาวรซึ่งลงในหนังสือพิมพ์ บางกอกไทม์ฉะบับลงวันที่ ๑๘/๘/๗๕
๔๐					ข้อความที่เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ ญูฉะบับถาวรซึ่งลงใน หนังสือพิมพ์บางกอกไทม์ ฉะบับลงวันที่ ๑๙/๘/๗๕
๔๑					ข้อความที่เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ ญูฉะบับถาวรซึ่งลงใน หนังสือพิมพ์บางกอกไทม์ ฉะบับลงวันที่ ๑๙/๘/๗๕
๔๒	๒๔/๘/ ๗๕		กรรมการ ร่างกฎหมาย	หลวงคห การมบดี	บันทึกเรื่องขอแก้ร่างรัฐ ธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร จักรสยามฉะบับถาวร

ลำดับที่	วันเดือนปี	ที่ในหนังสือ	ผู้มีหนังสือ	ผู้รับหนังสือ	เรื่อง
๔๓	๒๗/๑๒/ ๗๕	ก.๔/ ๑๕๓๘๔	ปลัดทูล ฉลอง กระทรวง การต่างประเทศ	เลขานุการ กรมร่าง กฎหมาย	ส่งคำแปลภาษาอังกฤษรัฐ ธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร สยาม พุทธศักราช 2475 มาให้ ๓ ฉบับ
๔๔					คำแปลรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรสยามภาษา อังกฤษซึ่งกระทรวงต่าง ประเทศส่งมา
๔๕					รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร สยามภาษาไทยฉบับ คัดจากราชกิจจานุเบกษา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ค

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475
โดยนายอาร์ กियอง

ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม
ออกเมื่อ ณ .....

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ ให้ประกาศ จงทราบทั่วกันว่า

โดยที่คณะผู้แทนราษฎรได้ขอร้องให้ทรงรับธรรมนูญการปกครองแผ่นดินอันได้วางหลักขึ้นตามความยุติธรรม กฎหมาย และเสรีภาพ เพื่อรักษาให้คงไว้ซึ่งสันติภาพภายในและภายนอกสำหรับความผาสุกทั่วไปแห่งประเทศ

โดยที่ได้ทรงยอมรับตามคำขอร้องของคณะผู้แทนราษฎร และโดยที่เป็นการสมควรจะใช้ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินที่มั่นคงแทนพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามขึ้นไว้ด้วยความแนะนำยินยอมของสภาผู้แทนราษฎรโดยบทมาตราต่อไปนี้

หมวด 1

บทเบ็ดเสร็จทั่วไป

มาตรา 1 อำนาจอสูงสุดของประเทศนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลายแห่งประเทศสยาม

มาตรา 2 การปกครองเป็นแบบรัฐบาลราชาธิปไตยอำนาจจำกัด ส่วนราชอำนาจนั้นสืบมฤตกได้

มาตรา 3 อำนาจอสูงสุดนั้นแบ่งออกเป็นอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหารบัญญัติ และอำนาจตุลาการ

มาตรา 4 ให้ราษฎรทั้งหลายใช้อำนาจตนตามหลักแห่งธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน โดยมีบุคคลหรือคณะบุคคลดังต่อไปนี้ เป็นผู้ใช้อำนาจแทน คือ

1. กษัตริย์
2. สภาราษฎร
3. คณะกรรมการราษฎร
4. ศาล

บุคคลและคณะบุคคลดังกล่าวมานี้จำเป็นต้องอุทิศอำนาจของตนเพื่อความผาสุกแห่ง
ราชอาณาจักรสยาม และเพื่อบำรุงรักษาธรรมเนียมการปกครองแผ่นดินและกฎหมายแห่งพระราชอาณาจักร
ให้คงไว้

มาตรา 5 กรรมสิทธิ์แห่งที่ดิน น้ำ เหมืองแร่ หรือแร่ภายในพระราชอาณาจักรสยาม
ซึ่งไม่เป็นกรรมสิทธิ์ตามกฎหมายของบุคคลใดโดยจะเพาะนั้น ย่อมเป็นของราชอาณาจักรสยามแต่ดั้งเดิม
ทรัพย์สินดังกล่าวนี้จะยกให้หรือจัดสรรเป็นแผนก หรือจะกระทำเพื่อสาธารณประโยชน์ หรือ
สาธารณูปโภคได้ก็แต่ด้วยเงื่อนไขซึ่งกฎหมายบัญญัติไว้

มาตรา 6 ให้จัดตั้งเทศบาลขึ้นตามยุคตามคราวตามแต่จะสมแก่ความเจริญรุ่งเรือง
ของประเทศเพื่อจัดบำรุงผลประโยชน์ของท้องถิ่น

หมวด 2

สิทธิและหน้าที่ที่สำคัญ

มาตรา 7 บุคคลทุกคนย่อมเสมอกันในกฎหมาย
ศักดิ์โดยกำเนิดก็ดี หรือศักดิ์โดยเลื่อนขั้นก็ดี ไม่ทำให้บุคคลได้รับเอกสิทธิหรือเบียด
อย่างไรเลย

มาตรา 8 บุรุษและสตรีย่อมมีสิทธิและหน้าที่ฐานพลเมืองเช่นเดียวกัน

มาตรา 9 บุคคลในบังคับสยามเท่านั้นมีสิทธิในทางการเมือง ส่วนบุคคลที่อยู่ในประเทศ
มีสิทธิในทางแพ่งตามกฎหมายที่มีอยู่

มาตรา 10 เสรีภาพของบุคคลทุกคนนั้น ท่านว่าผู้ใดจะละเมิดมิได้

ห้ามมิให้กระทำการไต่สวน จับกุม บุคคลใด ๆ หรือตัดรอนเสรีภาพของบุคคลใด ๆ
โดยประการอื่นนอกจากที่บัญญัติไว้โดยพระราชกำหนดกฎหมาย

มาตรา 11 เกษตถาน ท่านว่าผู้ใดจะละเมิดมิได้

การกั้นเกษตถานของบุคคลใดจะทำได้แต่โดยในกรณีภายในเงื่อนไข และโดยอาการ
ซึ่งบัญญัติไว้โดยพระราชกำหนดกฎหมาย

มาตรา 12 ทรัพย์สินของบุคคลทุกคนนั้น ท่านว่าผู้ใดจะละเมิดมิได้

การบังคับซื้อสังหาริมทรัพย์นั้นจะทำได้แต่โดยเหตุเพื่อสาธารณูปโภค การบังคับซื้อ
ทุกรายไม่ว่าเขตต์จะมากน้อยเพียงใด ท่านว่าเจ้าของชอบที่จะได้รับค่าทดแทน ซึ่งจะได้กำหนด
ขึ้นตามเงื่อนไขที่กฎหมายระบุไว้

มาตรา 13 บุคคลทุกคนต้องจ่ายมออกเงินช่วยสาธารณประโยชน์ และเสียภาษีตาม
พระราชกำหนดกฎหมาย

ภาษีของแผ่นดินหรือส่วนที่ต้องออกช่วยอย่างอื่นนั้น ท่านว่าเก็บได้จะเพาะด้วยอำนาจ
แห่งกฎหมายเท่านั้น

ห้ามมิให้มีการยกเว้นหรือลดหย่อนภาษีแก่ผู้ใด นอกจากที่บัญญัติไว้โดยพระราชกำหนดกฎหมาย

มาตรา 14 ภายในขอบเขตที่แห่งพระราชกำหนดกฎหมาย ท่านว่าบุคคลทุกคนย่อมมีเสรีภาพในการพูด ในการเขียน ในการโฆษณา ในการประชุมโดยเปิดเผยและในการสมาคม

มาตรา 15 ความลับในจดหมาย หรือในหนังสือโต้ตอบของบุคคลทุกคน ท่านให้คงเป็นความลับอยู่ ผู้ใดจะละเมิดมิได้ นอกจากในกรณีที่ยังบังคับไว้ในพระราชกำหนดกฎหมาย

มาตรา 16 ภายในบังคับแห่งกฎหมายที่เกี่ยวกับการนั้น บุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิที่จะยื่นเรื่องราวในกรณีที่เหมาะสมหรือไม่อาจชำระได้ หรือซึ่งไม่อยู่ในอำนาจของศาล

มาตรา 17 บุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิที่จะฟ้องต่อศาลเรียกค่าทดแทนสำหรับการเสียหายที่ข้าราชการได้กระทำในหน้าที่ราชการ ซึ่งพิสูจน์ได้ว่ามิได้เป็นไปตามกฎหมาย หรือนอกเหนือขอบหน้าที่ของข้าราชการผู้นั้น

มาตรา 18 ราษฎรทุกคนจะต้องถูกบังคับให้เรียนชั้นประถมศึกษาโดยมิต้องเสียเงิน โครงการศึกษาย่อมอยู่ในความควบคุมของแผ่นดินรวมทั้งการตรวจโรงเรียนซึ่งขยายออกไปถึงโรงเรียนราษฎรทุกชนิด ดังที่บัญญัติไว้ในกฎหมายที่ออกเพื่อการนั้น

มาตรา 19 บุคคลทุกคนมีสิทธิโดยเต็มที่ในอันที่จะประกอบกิจตามความเชื่อถือของตนไม่ว่าในศาสนาหรือที่ส่วนบุคคล และมีสิทธิที่จะปฏิบัติการตามบัญญัติและพิธีในศาสนาของตน เพียงเท่าที่กิจนั้นไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมของประชาชน แต่ท่านว่าจะบังคับให้บุคคลใดเข้าด้วย หรือประกอบพิธีกรรมแห่งศาสนาใด ๆ ไม่ได้

หมวด 3

อำนาจนิติบัญญัติ

(สภาราษฎร)

ส่วนที่ 1

การประกอบตั้ง

มาตรา 20 สมาชิกแห่งสภาราษฎรนั้น ให้ราษฎรทั้งหลายเป็นผู้เลือกตั้ง การเลือกตั้งสมาชิกแห่งสภาราษฎรนั้น ให้ปฏิบัติดังต่อไปนี้

- (1) ราษฎรในหมู่บ้านหนึ่งเลือกตั้งผู้แทนหมู่บ้านระวางกันเอง
- (2) ผู้แทนหมู่บ้านเลือกตั้งผู้แทนตำบลระวางกันเอง
- (3) ผู้แทนตำบลเลือกตั้งผู้สมาชิกแห่งสภาราษฎร

มาตรา 21 คุณสมบัติของผู้ออกเสียงเลือกตั้งนั้นดังต่อไปนี้

- (1) มีสัญชาติไทย
- (2) มีอายุครบยี่สิบปีบริบูรณ์
- (3) ไม่เป็นผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถตามกฎหมายแพ่ง
- (4) ไม่เป็นผู้ที่ไม่ได้รับการศึกษา
- (5) ไม่ถูกคำพิพากษาอันถึงที่สุดของศาลให้เสียสิทธิในการออกเสียง

มาตรา 22 คุณสมบัติของผู้แทนหมู่บ้าน และผู้แทนตำบลดังกล่าวในมาตรา 20 นั้น มีเช่นเดียวกับคุณสมบัติสำหรับผู้ออกเสียงเลือกตั้งดังที่ระบุไว้ในมาตรา 21

มาตรา 23 บุคคลทุกคนที่มีคุณสมบัติดังจะกล่าวต่อไปนี้ มีสิทธิที่จะได้เลือกเป็นสมาชิกแห่งสภาราษฎร คือ

- (1) มีสัญชาติเป็นไทย
- (2) มีอายุครบยี่สิบปีบริบูรณ์
- (3) พูดและเขียนหนังสือไทยได้
- (4) ไม่เป็นผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถตามกฎหมายแพ่ง
- (5) ไม่เป็นผู้ไม่ได้รับการศึกษา
- (6) ไม่ถูกคำพิพากษาอันถึงที่สุดของศาลให้เสียสิทธิในการรับเลือก

มาตรา 24 ถ้าในการเลือกตั้งสมาชิกแห่งสภาราษฎร หรือผู้แทนหมู่บ้าน หรือตำบล คณะนเสียงมีจำนวนเท่ากัน ให้มีการเลือกตั้งครั้งที่สอง ถ้ามีคะแนนเสียงเท่ากันอีก ให้ตั้งคนกลางออกเสียงชี้ขาด

มาตรา 25 สมาชิกในสภาราษฎรนั้น ให้เลือกตั้งไว้มีกำหนดสี่ปี

ถ้าตำแหน่งสมาชิกว่างลงเพราะเหตุอื่นนอกจากล่วงพ้นกำหนดเวลาสี่ปี ให้เลือกตั้งสมาชิกใหม่ให้เต็มที่ว่าง แต่สมาชิกใหม่เช่นนี้ให้มีเวลาอยู่ในตำแหน่งได้เพียงเท่ากำหนดเวลาสี่ปี ที่ผู้ซึ่งตนแทนนั้นชอบจะอยู่ได้

มาตรา 26 สมาชิกแห่งสภาราษฎรต้องให้สัตย์ปฏิญาณต่อหน้าประธานหรือรองประธาน แล้วแต่กรณี ด้วยถ้อยคำดังต่อไปนี้

(ใส่ถ้อยคำภาษาไทยลง)

มาตรา 27 การเป็นสมาชิกแห่งสภาราษฎรสิ้นสุดลง โดย

- (ก) ล่วงพ้นกำหนดเวลาซึ่งตนได้รับเลือก
- (ข) ตาย
- (ค) ลาออก
- (ง) ไม่มีคุณสมบัติหรือขาดคุณสมบัติในประการใดประการหนึ่งดังที่ระบุไว้ในมาตรา 23
- (ง) สภาราษฎรให้ออกจากตำแหน่งเพราะประพฤติดี

มาตรา 28 สมาชิกแห่งสภาราษฎรไม่ต้องรับผิดชอบในถ้อยคำใด ๆ ที่กล่าวหรือแสดงเป็นความเห็นหรือในการออกเสียงลงคะแนนในที่ประชุมแห่งสภา ผู้หนึ่งผู้ใดจะฟ้องร้องว่ากล่าวเพราะเหตุนั้นหาได้ไม่

มาตรา 29 เมื่อมีผู้ฟ้องร้องสมาชิกแห่งสภาราษฎรเป็นคดีอาชญา ศาลต้องขออนุญาตต่อสภาราษฎรก่อน จึงจะรับฟ้องได้

ในระหว่างที่มีการชุมนุม จะออกหมายเรียกสมาชิกแห่งสภาราษฎรมาได้ส่วนหรือทำให้เสื่อมเสียเสรีภาพมิได้ เว้นแต่สมาชิกนั้นจะถูกจับกุมในขณะที่กระทำความผิดอาชญาหรือความผิดเกี่ยวกับตำรวจ ในกรณีเช่นนี้ เจ้าหน้าที่ต้องรีบรายงานต่อประธานให้ทราบถึงการที่ได้กักขังตัวไว้ และถ้าสภาราษฎรต้องการตัวสมาชิกผู้นั้นไซ้ ให้เพิกถอนการกักขังนั้นเสีย

มาตรา 30 ข้าราชการพลเรือน ทหารบก หรือทหารเรือ ไม่ต้องขออนุญาตหยุดราชการในการที่จะไปกระทำหน้าที่สมาชิกแห่งสภาราษฎร

ถ้าข้าราชการตั้งว่ามานั้นเป็นผู้เข้าแข่งขันในการเลือกสำหรับตำแหน่งสมาชิกในสภาไซ้ ก็ให้อนุญาตให้หยุดราชการได้ตามสมควรแก่การเตรียมสำหรับการเลือกนั้น

มาตรา 31 วิธีการและข้อบังคับในเรื่องการเลือกตั้งสมาชิกแห่งสภาราษฎรนั้น จะกำหนดไว้ในพระราชบัญญัติเลือกตั้งแห่งสมาชิกแห่งสภาราษฎร

ส่วนที่ 2

อำนาจและหน้าที่

มาตรา 32 กษัตริย์ทรงมีอำนาจเรียกชุมนุมสภาราษฎรตามคราวที่กำหนดไว้ และทรงมีอำนาจเปิดประชุมโดยพระองค์เอง หรือโดยพระราชทานพระราชหัตถเลขาให้คณะกรรมการเปิดประชุม แต่ทรงใช้อำนาจนี้ตามคำแนะนำของคณะกรรมการราษฎร

กษัตริย์ทรงมีสิทธิที่จะล้มสภาราษฎร เมื่อได้รับคำแนะนำจากคณะกรรมการราษฎร แต่ในพระราชกฤษฎีกาสั่งล้มนั้นต้องบัญญัติให้มีการเลือกตั้งใหม่ภายในกำหนดเวลาไม่เกินสามเดือนนับแต่วันประกาศพระราชกฤษฎีกา

มาตรา 33 สภาราษฎรต้องเรียกชุมนุมสามัญคราวแรกในเวลาไม่เกินสามเดือนภายหลังจากที่ได้มีการเลือกตั้งแล้ว การชุมนุมสามัญครั้งต่อไป ให้มีขึ้นภายใน...เดือนนับแต่การประชุมครั้งก่อน

มาตรา 34 นอกจากการประชุมสามัญ ให้มีการชุมนุมวิสามัญเมื่อสมาชิกแห่งสภาราษฎรไม่น้อยกว่าสิบห้าคนได้ร้องขอหรือคณะกรรมการราษฎรได้ร้องขอต่อประธานหรือรองประธานแล้วแต่กรณี ให้มีการชุมนุมวิสามัญ ในกรณีเช่นนั้น ให้ประธานหรือรองประธานเป็นผู้กำหนดการประชุมวิสามัญภายในเวลาไม่น้อยกว่าสิบวันนับแต่วันได้รับคำร้องขอ

มาตรา 35 สภาราษฎรนั้น ผู้ใดจะละเมิดมิได้

บุคคลใดรุกรานต่อความมั่นคงหรือเสรีภาพแห่งสภา หรือออกหรือปฏิบัติการตามคำสั่งในเรื่องเช่นนั้น ท่านว่าบุคคลนั้นมีความผิดฐานกระทำการขัดขวางต่อความมั่นคงภายในประเทศ และต้องระวางโทษตั้งบัญญัติไว้ในมาตรา 101 แห่งประมวลกฎหมายอาญา

มาตรา 36 สมาชิกแห่งสภาราษฎรจะต้องกระทำการในฐานะเป็นผู้แทนของชาติ มิใช่เป็นผู้แทนผู้ซึ่งเลือกตน ห้ามมิให้ผู้ออกเสียงเลือกให้หรือสมาชิกยอมรับ ซึ่งคำแนะนำอันบังคับให้กระทำการใด ๆ

มาตรา 37 สภาราษฎรมีอำนาจที่จะออกกฎหมายของพระราชอาณาจักรนี้ได้ กฎหมายนั้นมีผลใช้ได้ต่อเมื่อได้ประกาศพร้อมทั้งมีพระปรมาภิไธยกษัตริย์เป็นสำคัญ ถ้ากษัตริย์ไม่พอพระทัยที่จะประกาศใช้กฎหมายใดซึ่งสภาราษฎรได้ลงมติเห็นชอบ ก็ให้ส่งกฎหมายนั้นคืนมายังสภาราษฎรภายในกำหนดเจ็ดวันนับแต่เวลาที่ได้ทรงรับกฎหมายนั้นจากสภา เพื่อให้สภาพิจารณากฎหมายนั้นใหม่ ถ้าสภาลงมตียินตามมติเดิมให้ออกกฎหมายนั้น และกษัตริย์ก็ยังไม่พอพระทัยที่จะประกาศอีก สภาราษฎรมีอำนาจที่จะประกาศใช้กฎหมายนั้นเสียเอง เมื่อล่วงพ้นกำหนดเจ็ดวันนับแต่วันที่กษัตริย์ได้ทรงรับกฎหมายไว้ตามมติครั้งที่สอง

บรรดากฎหมายที่ประกาศนั้นต้องโฆษณาในราชกิจจานุเบกษา และให้ใช้บังคับได้ตั้งแต่วันโฆษณาเป็นต้นไป เว้นแต่จะได้กำหนดวันใช้ลงในกฎหมายนั้นเองเป็นอย่างอื่น

มาตรา 38 ห้ามมิให้ออกกฎหมายแย้งกับธรรมนูญการปกครองแผ่นดินนี้ หรือขัดกับบทบัญญัติแห่งธรรมนูญการปกครองแผ่นดินนี้

มาตรา 39 ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินนั้น จะออกกฎหมายแก้ไขเพิ่มเติมเสียก็ได้ คำวินิจฉัยของสภาราษฎรในเรื่องการแก้ไขเพิ่มเติมนี้จะเป็นการชอบด้วยกฎหมาย ต่อเมื่อมีจำนวนสมาชิกมาชุมนุมนับได้สองในสามแห่งสมาชิกทั้งหมด และสมาชิกที่มาชุมนุมมีจำนวนอย่างน้อยสองในสามนั้นแสดงความเห็นชอบด้วย

มาตรา 40 เงินส่วนที่พลเมืองคนหนึ่ง ๆ ต้องออกช่วยเป็นคน ๆ รวมกันเพื่อเป็นรายจ่ายของแผ่นดินนั้น ต้องเรียกเก็บตามที่กำหนดในงบประมาณแผ่นดิน ตามซึ่งสภาราษฎรได้พิจารณาและลงมติคราวหนึ่ง ๆ

มาตรา 41 ในเวลาสิ้นปีทุกปี งบประมาณของแผ่นดินในปีต่อไป ตามซึ่งเสนาบติทุกกระทรวงได้เสนอมา ภายในความควบคุมรับผิดชอบของคณะกรรมการราษฎรนั้น สภาราษฎรจะต้องตราขึ้นเป็นกฎหมาย ในการพิจารณางบประมาณของแผ่นดินนั้น สภาต้องลงมติเป็นตอน ๆ ไป

รายการเงินรายจ่ายนั้น ตามปกติให้อนุญาตเพียงปีเดียว ถ้าจะอนุญาตให้เกินกว่านี้จะต้องระบุไว้ในงบประมาณโดยชัดแจ้ง

มาตรา 42 ในระวางปีหนึ่ง ๆ เพื่อประโยชน์แห่งการควบคุมตรวจตราการเงินของประเทศ ให้มีการตรวจสอบบัญชีสำหรับงบประมาณในปีที่ล่วงแล้วโดยอยู่ในความดูแลของคณะกรรมการราษฎร แล้วให้คณะกรรมการราษฎรเสนอรายงานการตรวจสอบบัญชียังสภาราษฎร

มาตรา 43 สัมปทานหรือการผูกขาดนั้น ท่านว่านอกจากโดยอำนาจแห่งกฎหมายแล้ว จะอนุญาตให้โดยประการอื่นมิได้

มาตรา 44 สภาราษฎรมีอำนาจที่จะควบคุมดูแลกิจการงานของแผ่นดิน เพื่อยังให้คงไว้ซึ่งประโยชน์ของราษฎรในทางการเมือง ปกครอง ธนกิจ สมาคม หรือเศรษฐกิจ เพื่อการนี้ สมาชิกแห่งคณะกรรมการราษฎร เสนาบดี และเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลอื่น จะต้องรับผิดชอบต่อสภาราษฎร และสภาราษฎรอาจเรียกให้ชี้แจงด้วยวาจา หรือลายลักษณ์อักษรถึงการที่ได้ปฏิบัติหน้าที่ของตน

ในการใช้อำนาจควบคุมดูแลนี้ สภาราษฎรมีอำนาจที่จะถอดถอนสมาชิกแห่งคณะกรรมการราษฎร หรือเสนาบดี หรือเจ้าหน้าที่ผู้ใดผู้หนึ่งได้

ส่วนที่ 3

ระเบียบการประชุม

มาตรา 45 ให้สมาชิกแห่งสภาราษฎรเลือกตั้งระวางกันเอง

(ก) ประธานหนึ่งนาย มีหน้าที่ที่จะสั่งกิจการงาน เป็นประธานในเวลาชุมนุมและจัดการให้ได้ปรึกษาหารือกันตามข้อบังคับและระเบียบ

(ข) รองประธานหนึ่งนาย มีหน้าที่กระทำการแทนประธาน เมื่อประธานไม่อยู่หรือไม่สามารถชุมนุมได้

กำหนดเวลาที่ประธานหรือรองประธานจะอยู่ในตำแหน่งได้นั้น คือ กำหนดอายุของสภาราษฎรซึ่งตนได้รับเลือก

มาตรา 46 ถ้าประธานและรองประธานไม่อยู่ในที่ชุมนุมทั้งสองนาย สมาชิกจะเลือกตั้งกันเองขึ้นเป็นประธานนายหนึ่งชั่วคราวชุมนุมนั้นก็ได้

มาตรา 47 การชุมนุมทุกคราวต้องมีสมาชิกมาชุมนุมหนึ่งในสามของจำนวนสมาชิกแห่งสภาราษฎรทั้งหมด จึงเป็นองค์ชุมนุมได้

มาตรา 48 กิจการในสภาราษฎรให้ชี้ขาดตามเสียงข้างมากเป็นประมาณ สมาชิกคนหนึ่งย่อมมีเสียงหนึ่งในการลงคะแนน

ถ้ามีจำนวนเสียงลงคะแนนเท่ากัน ให้ประธานในที่ชุมนุมออกเสียงเพิ่มขึ้นได้อีกเสียงหนึ่งเป็นเสียงชี้ขาด

มาตรา 49 การชุมนุมของสภาราษฎรนั้นเป็นการเปิดเผยตามลักษณะที่ได้กำหนดไว้ในข้อบังคับของสภา แต่การชุมนุมลับนั้นอาจมีได้ ถ้าสมาชิกที่มาชุมนุมมีจำนวนไม่น้อยกว่าสองในสามได้ร้องขอ เมื่อเห็นเป็นการสมควรที่จะให้มีการชุมนุมลับเพื่อความปลอดภัย หรือสงบเรียบร้อยของประชาชน

มาตรา 50 รายงานการชุมนุมทุกราวต้องเก็บรักษาไว้ตามคำสั่งและความควบคุมดูแลของประธานในที่ประชุม

เมื่อเริ่มการชุมนุมคราวต่อมา สมาชิกทุกคนจะแก้ไขเพิ่มเติมรายงานจะเพาะที่เกี่ยวกับตนก็ได้ เมื่อประธานในที่ชุมนุมคราวนั้นได้ลงนามแล้ว ให้ถือว่ารายงานนั้นเป็นรายงานอันถูกต้อง

มาตรา 51 สภาราษฎรมีอำนาจตั้งอนุกรรมการเพื่อทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือให้สอบสวนเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แล้วเสนอต่อสภาเพื่อพิจารณาต่อไป ถ้าสภามีได้ตั้งประธานอนุกรรมการ อนุกรรมการจะเลือกกันเองเป็นประธานก็ได้

อนุกรรมการมีอำนาจที่จะเชิญบุคคลใด ๆ มาแสดงความเห็นหรือให้คำชี้แจง หรือข้อความซึ่งเกี่ยวกับเรื่องที่กำลังพิจารณาอยู่นั้นได้ บทบัญญัติมาตรา 28 ให้ใช้บังคับถึงความเห็นที่อนุกรรมการหรือผู้ซึ่งได้รับเชิญมาได้แสดงนั้นด้วย

การชุมนุมอนุกรรมการนั้น ต้องมีอนุกรรมการมาชุมนุมอย่างน้อยสามนาย แต่ถ้าอนุกรรมการมีจำนวนเพียงสามนาย เมื่อมาชุมนุมแต่สองนายก็ชุมนุมกันได้

มาตรา 52 สภาราษฎรมีอำนาจตั้งระเบียบเกี่ยวกับการชุมนุมและการปรึกษาหารือของสภา เพื่อให้การเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งธรรมนูญการปกครองแผ่นดินนี้

หมวด 4

อำนาจนิติบัญญัติ

1

กษัตริย์

มาตรา 53 กษัตริย์เป็นประมุขของประเทศ บรรดากฎหมายก็ดี คำพิพากษาของศาลก็ดี หรือการอื่น ๆ ซึ่งมีบทกฎหมายระบุไว้โดยจะเพาะก็ดี ต้องกระทำในนามของกษัตริย์

กษัตริย์เป็นผู้แทนพระราชอาณาจักรสยามในบรรดากิจการราชการ และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

มาตรา 54 กษัตริย์ของประเทศคือ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

การสืบราชสมบัติให้เป็นไปตามกฎมนเทียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พุทธศักราช 2467 แต่การที่กษัตริย์จะระบุตั้งผู้ใดตามกฎหมายมนเทียรบาลนั้น จะต้องได้รับสัตยาบันจากสภาราษฎร

มาตรา 55 เมื่อกษัตริย์มีเหตุจำเป็นชั่วคราวที่จะกระทำหน้าที่ไม่ได้ด้วยเหตุใด ๆ หรือไม่อยู่ในพระนคร ให้คณะกรรมการราษฎรเป็นผู้ใช้สิทธิและหน้าที่แทน

มาตรา 56 ถ้ากษัตริย์เป็นผู้เยาว์ หรือทรงพระประชวรไม่สามารถจะกระทำหน้าที่ได้เป็นนิตย์ ให้สภาราษฎรหรือคณะกรรมการราษฎรตั้งผู้สำเร็จราชการแผ่นดินขึ้นคนหนึ่งให้เป็นผู้ใช้พระราชอำนาจตามเงื่อนไขอันได้ระบุไว้ในพระราชบัญญัติซึ่งจะได้ออกในคราวเดียวกัน เพื่อการนั้น

มาตรา 57 เอกสารใด ๆ ซึ่งกษัตริย์เป็นผู้ออกนั้น เพื่อให้เป็นการชอบด้วยกฎหมาย ต้องมีกรรมการราษฎรนายหนึ่งลงนามด้วยโดยความยินยอมของคณะกรรมการราษฎร

มาตรา 58 การป้องกันกษัตริย์ สมเด็จพระมหารัตน์ พระราชทวยาท หรือผู้สำเร็จราชการแผ่นดินเป็นคดีอาชญากรรมนั้น ต้องฟ้องต่อสภาราษฎรซึ่งนั่งชุมนุมในฐานศาลสนามสถิตยุดติธรรม ฉะเพาะคดีนั้น ๆ ห้ามมิให้ฟ้องคดีอาชญากรรมเช่นว่านี้ นอกจากได้รับความเห็นชอบของคณะกรรมการราษฎรด้วย

การนั่งชุมนุมในฐานศาลสนามสถิตยุดติธรรมนี้ สภาราษฎรจะต้องใช้อำนาจและปฏิบัติ ตามวิธีพิจารณาเหมือนดังเช่นศาลอาชญากรรมนั้น

2

คณะกรรมการราษฎร

ส่วนที่ 1

การประกอบตั้ง

มาตรา 59 คณะกรรมการราษฎรประกอบด้วยประธานคณะกรรมการราษฎรหนึ่งนาย และกรรมการราษฎรสิบสี่นาย รวมเป็นสิบห้านาย

ให้สภาราษฎรเลือกตั้งสมาชิกแห่งสภานายหนึ่งขึ้นเป็นประธานคณะกรรมการราษฎร และให้ประธานคณะกรรมการราษฎรที่ได้รับเลือกตั้งนั้นเลือกตั้งสมาชิกแห่งสภาอีกสิบสี่นายเป็นกรรมการ แล้วแจ้งการตั้งแต่นั้นไปให้ประธานแห่งสภาราษฎรทราบ การตั้งแต่นั้นจะเป็นอันสมบูรณ์ต่อเมื่อสภาราษฎรได้ลงมติเห็นชอบด้วยแล้ว ถ้าสภามีได้ลงมติเห็นชอบ ประธานคณะกรรมการราษฎรต้องเลือกตั้งกรรมการใหม่อีก

คณะกรรมการราษฎรจะต้องตั้งขึ้นภายในแปดวันนับแต่มีการชุมนุมครั้งแรกของสภาราษฎรที่ตั้งใหม่ทุกคราว และสิ้นสุดลงในคราวเดียวกับสภาราษฎร

มาตรา 60 ถ้าสภาราษฎรมีความเห็นว่าการกรรมการราษฎรผู้ใดกระทำฝ่าฝืนต่อโปสิซีของสภาราษฎร สภามีอำนาจถอดถอนกรรมการผู้นั้นเสียได้

ถ้ากรรมการราษฎรคนใดตาย ถูกถอดถอนหรือขาดคุณสมบัติตามมาตรา 23 ให้ประธานคณะกรรมการราษฎรเลือกตั้งสมาชิกคนอื่นแทนที่ผู้นั้น

ส่วนที่ 2

อำนาจหน้าที่

มาตรา 61 คณะกรรมการราษฎรเมื่อได้รับคำแนะนำของสภาราษฎรมีสทธิและหน้าที่ที่จะดำเนินการตามที่จำเป็นทุกอย่างเพื่อปฏิบัติตามคำแนะนำนั้น

มาตรา 62 ถ้ามีการฉุกเฉินเกิดขึ้น และจะเรียกชุมนุมสภาราษฎรให้ทัน่วงทีมิได้ คณะกรรมการราษฎรจะออกพระราชบัญญัติตามที่เห็นเป็นการสมควรแก่พฤติการณ์ก็ได้ แต่ต้องเสนอพระราชบัญญัตินั้นต่อประธานแห่งสภาราษฎรเพื่อขออนุมัติโดยมิชักช้า

ถ้าพระราชบัญญัติซึ่งคณะกรรมการราษฎรได้ออกไปนั้น สภาราษฎรมิได้ให้อนุมัติ ท่านว่าพระราชบัญญัตินั้นเป็นอันเพิกถอนไปเอง แต่ทั้งนี้ ไม่ทำให้ความสมบูรณ์แห่งกิจการที่ได้กระทำในระหว่างที่ใช้พระราชบัญญัตินั้นเสื่อมเสียไป

มาตรา 63 ถ้าเกิดมีการรบกันหรือมีภัยอย่างร้ายแรงแก่ความมั่นคงหรือความสงบเรียบร้อยของราชอาณาจักร คณะกรรมการราษฎรอาจกระทำการที่จำเป็นเพื่อแก้ไขให้คืนดีได้ และเพื่อการนี้มีอำนาจออกประกาศใช้กฎอัยการศึก และออกคำสั่งไปยังกรมกองทหารได้

คณะกรรมการราษฎรต้องรายงานการที่ได้กระทำไปนั้นให้สภาราษฎรทราบโดยมิชักช้า ถ้าสภาราษฎรสั่งให้เพิกถอนการที่ได้กระทำไปไซ้ร ก็ให้เพิกถอนการนั้น ๆ เสีย

มาตรา 64 เสนาบดีนั้น กษัตริย์เป็นผู้ตั้งและถอดถอนตามคำแนะนำของคณะกรรมการราษฎร

มาตรา 65 จำนวนเสนาบดีและขอบเขตต์แห่งกิจการงานในกระทรวงหนึ่ง ๆ นั้น ให้มีกฎหมายกำหนดไว้เป็นคราว ๆ

มาตรา 66 การแต่งตั้งสมาชิกแห่งสภาราษฎรหรือกรรมการราษฎรเป็นเสนาบดีนั้น ไม่ทำให้ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งจำต้องลาออกจากการเป็นสมาชิก

มาตรา 67 เสนาบดีผู้ซึ่งมิได้เป็นสมาชิกแห่งสภาราษฎรนั้นมีสิทธิที่จะไปชุมนุมและฟังข้อราชการสำหรับกระทรวงของตนได้ แต่ไม่มีสิทธิที่จะลงมติ

มาตรา 68 เสนาบดีทุกนายเป็นประธานและเป็นผู้รับผิดชอบในกระทรวงซึ่งตนควบคุมดูแล และต้องรับผิดชอบเป็นส่วนตัวต่อคณะกรรมการราษฎรในกิจการงานในกระทรวงของตน คณะกรรมการราษฎรอาจเรียกให้เสนาบดีชี้แจงถึงกิจการที่ได้ปฏิบัติไปในกระทรวงของตนด้วยวาจาหรือเป็นลายลักษณ์อักษรก็ได้

การกระทำอันใดของเสนาบดีที่เป็นการฝ่าฝืนต่อธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน หรือฝ่าฝืนต่อคำสั่งของคณะกรรมการราษฎรตามความในส่วนี้ก็ดี ท่านว่าเป็นโมฆะเสียเปล่าใช้ไม่ได้

มาตรา 69 ถ้าเสนาบดีนายใดเห็นว่าควรมีกฎหมายขึ้นใหม่เพื่อให้การงานในกระทรวงของตนถูกต้องหรือดีขึ้น เสนาบดีนั้นต้องเสนอโครงการและลักษณะสำคัญแห่งพระราชบัญญัตินั้นต่อคณะกรรมการราษฎรก่อน เมื่อได้รับอนุญาตแล้ว ให้ร่างพระราชบัญญัติขึ้น ถ้ามีคำแนะนำระบุไว้ในการอนุญาตประการใด ก็ต้องร่างขึ้นตามคำแนะนำนั้น ถ้าคณะกรรมการราษฎรเห็นเป็นการสมควรที่จะเสนอร่างนั้นต่อสภาราษฎรเพื่อพิจารณาเสียก่อน ก็ให้กรรมการราษฎรนายหนึ่งนำขึ้นเสนอตามคำสั่งของคณะกรรมการราษฎร

มาตรา 70 เสนาบดีจะออกคำสั่งเกี่ยวกับกิจการงานทั่วไปซึ่งจำเป็นเพื่อปฏิบัติการตามกฎหมาย โดยออกเป็นกฎเสนาบดีอันอยู่ในความรับผิดชอบของตนเองก็ได้ แต่การที่จะทำเช่นนี้ได้ก็ต่อเมื่อได้มีบทบัญญัติในกฎหมายให้ทำได้

กฎเสนาบดีนั้น เมื่อคณะกรรมการราษฎรเห็นชอบด้วยแล้ว ให้เสนาบดีลงนามและโฆษณาในราชกิจจานุเบกษา

ข้อความใดในกฎเสนาบดีหากเป็นการเกินอำนาจที่กฎหมายให้ไว้ ท่านว่าเป็นโมฆะเสียเปล่าใช้ไม่ได้

มาตรา 71 บรรดาข้าราชการจำต้องกระทำการเพื่อประโยชน์สาธารณชน

ภายในบังคับแห่งกฎหมายว่าด้วยบำเหน็จบำนาญ ข้าราชการนั้นได้รับแต่งตั้งตลอดชีวิต เว้นแต่จะปรากฏในการตั้งแต่งเป็นอย่างอื่น และจะถูกถอดถอนได้เฉพาะเหตุหย่อนความสามารถหรือทุจริต โดยมีการไต่สวนและผู้นั้นได้มีโอกาสแก้ตัวหรือชี้แจงแล้ว กับจะออกได้เฉพาะตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดไว้

มาตรา 72 เมื่อได้รับคำแนะนำของคณะกรรมการราษฎรให้ข้าราชการ

ประกาศสงคราม ทำสันติภาพและทำสัญญาทางพระราชไมตรี

ทรงใช้สิทธิพระราชทานพระราชอภัยโทษและยกความผิดให้

พระราชทานหรือถอดถอนซึ่งยศบรรดาศักดิ์ อีสริยาภรณ์หรือเครื่องหมายความชอบอย่างอื่น

ทรงตั้งข้าราชการพลเรือน ทหารบก หรือทหารเรือตั้งแต่ชั้นเจ้ากรมขึ้นไป และสมณศักดิ์แต่ชั้นราชาคณะขึ้นไป

มาตรา 73 คณะกรรมการราษฎรมีอำนาจเจรจาการเมืองกับต่างประเทศ และ
ตั้งแต่งผู้แทนเพื่อการนั้น แต่การเจรจาได้ดำเนินไปประการใด ให้คณะกรรมการราษฎรรายงาน
กราบบังคมทูลกษัตริย์ทรงทราบ

มาตรา 74 การป้องกันประเทศนั้นอยู่ในความควบคุมดูแลของสภากรรมการป้องกัน
พระราชอาณาจักร ซึ่งต้องทำการปรึกษาหารือกับคณะกรรมการราษฎร สภานี้มีสมาชิกตามซึ่ง
พระราชบัญญัติพิเศษว่าด้วยเรื่องนี้จะได้กำหนดจำนวน การแต่งตั้ง อำนาจและหน้าที่ ไว้เป็น
ครั้งคราว

ส่วนที่ 3

ระเบียบการชุมนุม

มาตรา 75 ให้นำบทบัญญัติส่วนที่ 3 แห่งหมวด 3 ว่าด้วยการชุมนุมและการปรึกษา
หารือของสภาราษฎรมาใช้บังคับแก่การชุมนุมคณะกรรมการราษฎรโดยอนุโลม

หมวด 5

อำนาจตุลาการ

มาตรา 76 ผู้ใดจะถูกพิจารณาความผิดนอกจากตามกฎหมายและตามระเบียบซึ่ง
ได้กำหนดไว้สำหรับการนั้นมีได้

มาตรา 77 ผู้ใดจะถูกผู้อื่นนอกจากผู้พิพากษาตามกฎหมายพิจารณาความผิดของตน
มิได้

มาตรา 78 ผู้ใดจะถูกพิจารณาความผิดโดยมิได้ให้มีโอกาสแก้ตัวตามกฎหมาย
มิได้

มาตรา 79 ห้ามมิให้ลงโทษในการกระอันใด เว้นแต่การกระทำอันนั้นจะได้มีกฎหมาย
กำหนดว่ามีโทษอยู่ก่อนที่ได้กระทำความผิดนั้น

มาตรา 80 อำนาจศาลนั้นให้ศาลหลวงใช้ตามที่ได้ระบุไว้ในกฎหมายธรรมนูญศาล
ยุติธรรม และตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและความอาชญา

ท่านห้ามมิให้ตั้งศาลพิเศษขึ้น นอกจากศาลสนามสถิตยุติธรรมตั้งระบุไว้ในธรรมนูญ
การปกครองแผ่นดินนี้ และศาลทหารบกหรือศาลทหารเรือที่ได้ตั้งขึ้นตามกฎหมายเกี่ยวกับ
เรื่องนั้น

แต่ท่านว่าจะจัดตั้งศาลปกครองขึ้นก็ได้ เมื่อเห็นเป็นการสมควรเพื่อวินิจฉัยความ
สมบูรณ์แห่งธุรการ ซึ่งรัฐบาลหรือเทศบาลได้ปฏิบัติไปนั้น ตราบใดที่ยังมิได้ตั้งศาลปกครองขึ้น
ให้ศาลหลวงเป็นเจ้าของหน้าที่พิจารณาอรรถคดีนั้น ๆ

หมวด 6
การใช้ธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน
และบทเฉพาะกาล

มาตรา 81 ภายในบังคับบทบัญญัติแห่งหมวดนี้ ให้ใช้ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินนี้ตั้งแต่วันประกาศเป็นต้นไป

มาตรา 82 เมื่อสภาราษฎรได้ลงมติแล้ว บทบัญญัติมาตรา 20 ให้ใช้ได้ต่อเมื่อหัวพระราชอาณาจักรมีบุคคลซึ่งมีประกาศนียบัตรประถมศึกษาที่มีสิทธิจะออกเสียงลงคะแนนได้มีจำนวนเกินกว่าครึ่ง แต่อย่างช้าต้องไม่เกินสิบปีนับแต่วันใช้ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินนี้

ในระหว่างนั้น การตั้งสมาชิกแห่งสภาราษฎรให้เป็นไปตามกาลสมัยดังนี้

สมัยที่ 1 นับแต่วันใช้ธรรมนูญนี้เป็นต้นไปจนกว่าจะถึงเวลาที่สมาชิกสมัยที่ 2 ดังจะได้กล่าวต่อไป ให้คณะราษฎร (ซึ่งมีคณะผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารเป็นผู้ใช้อำนาจแทน) จัดตั้งสมาชิกแห่งสภาราษฎรขึ้นชั่วคราว 70 นายในนามของราษฎร

สมัยที่ 2 เมื่อได้ใช้รัฐธรรมนูญนี้แล้วหกเดือน หรือจนกว่าจะจัดการประเทศเป็นปกติเรียบร้อย สมาชิกแห่งสภาราษฎรจะต้องมีบุคคลสองประเภททำกิจกรรมร่วมกัน คือ

(1) ประเภทที่หนึ่ง ผู้แทนราษฎรเลือกทุกสี่ปีโดยมีกำหนดจังหวัดละหนึ่งนาย ถ้าจังหวัดใดมีราษฎรเกินกว่าแสนคน ให้จังหวัดนั้นเลือกผู้แทนเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งนายทุก ๆ แสน หรือเศษของแสนที่เกินครึ่ง

(2) ประเภทที่สอง ผู้เป็นสมาชิกอยู่แล้วในสมัยที่ 1 มีจำนวนเท่ากับสมาชิกประเภทที่หนึ่ง ถ้าจำนวนสมาชิกในสมัยที่ 1 เกินกว่าจำนวนสมาชิกประเภทที่สองนี้ ก็ให้สมาชิกในสมัยที่ 1 ลงคะแนนลับเลือกกันเองว่าผู้ใดจะเป็นสมาชิกในสมัยที่ 2 ต่อไป ถ้าจำนวนสมาชิกในสมัยที่ 1 น้อยกว่าจำนวนสมาชิกประเภทที่สองก็ให้ลงคะแนนลับเลือกบุคคลอื่นเข้าให้ครบจำนวนสมาชิกประเภทที่สอง

มาตรา 83 ในระหว่างสมัยที่ 1 ตามธรรมนูญนี้ การชุมนุมของสภาราษฎรต้องมีสมาชิกมาชุมนุมครั้งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมด จึงจะเป็นองค์ชุมนุมได้

มาตรา 84 นอกจากคุณสมบัติดังที่ได้ระบุไว้ในมาตรา 23 บุคคลใดสมัครรับเลือกเป็นสมาชิกแห่งสภาราษฎร (ประเภทที่หนึ่ง) ในสมัยที่ 2 นั้น จะต้องได้รับความเห็นชอบของสภาราษฎรก่อนมีการเลือก การที่จะให้ความเห็นชอบนั้นจะต้องไม่เป็นที่สงสัยว่าผู้สมัครรับเลือกนั้นจะนำมาซึ่งความไม่เรียบร้อยในเมื่อได้เป็นสมาชิกแห่งสภา

ผู้สมัครรับเลือกต้องสอบไล่ได้ชั้นมัธยม... หรือสอบความรู้ในที่ชุมนุมกรรมการพิเศษกระทรวงธรรมการได้ตามหลักสูตรซึ่งสภาราษฎรกำหนดไว้

มาตรา 85 บรรดาสมาชิกแห่งสภาราษฎรประเภทที่หนึ่ง ในสมัยที่ 2 ให้อยู่ในตำแหน่งสี่ปี ถ้าสมัยที่ 2 นั้นสิ้นสุดลงก่อนกำหนดสี่ปี การเป็นสมาชิกก็เป็นอันระงับไป

มาตรา 86 บทบัญญัติมาตรา 32 วรรค 1 และมาตรา 33 (ว่าด้วยการเรียกชุมนุมสภา
ราษฎร)ให้นำมาใช้บังคับแก่บทบัญญัติมาตรา 82 เฉพาะตั้งแต่ (สมัยที่ 2 หรือที่ 3) ด้วย
มาตรา 32 วรรค 2 (ว่าด้วยการยุบเลิกสภาราษฎร) นั้น ให้ใช้บังคับได้เฉพาะในสมัย
ที่ 3 เท่านั้น

มาตรา 87 ตราบใดที่สภาราษฎรยังมีได้วางระเบียบการประชุมและการปรึกษาหารือ
นั้นให้นำข้อบังคับสภากรรมการองคมนตรีมาใช้เฉพาะเพียงเท่าที่ไม่ขัดกับธรรมนูญนี้
ข้อบังคับสภากรรมการองคมนตรีให้ใช้แก่การประชุมคณะกรรมการราษฎรด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม

พุทธศักราช 2475

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาลเป็นอดีตกาล 2475 พรรษา ปัจจุบันสมัยจันทรคติ-นิยม
 ปลายสังขมพัตสร มฤคศิรมาส ศุกลปักษ์ เดรสดีติ สूरียคติกาล ชันวากมมาส ทคมสุรทิน- สนิวาร
 โดยกาลบริจเฉท

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก มหันตเดชณดิลงกรามาธิบดี เทพยปรีย์
 มหาราชรวรงศ อสัมภินพงศพีระกษัตร์ บรูษรัตน์ราชนิกรโธดมจาตุรันต บรมมหาจักรพรรดิราช
 สังภาศ อุภโตสุชาติล้าศุทศเกราหณี จักรีบรมนาถจุฬาลงกรณราช-วรางกูร มหามงกุฎวงศวีรสूरิชัย
 ราชธรรมทศพิช อุตฤกฤษฏินิบุณ อดุลยภฤษฏ ฎาภิเน็ร์หาร บรูพาธิการสุสาชิต ชันยลัษณวีจิตร
 เสภาภคยสรพางค์ มหาชโนตมางคมาท สนธิมตสมันด-สมาคม บรมราชสมภาร ทิพยเทพา
 วตารไพศาลเกียรติคุณ อดุลยศักดิ์เดช สรรพเทพเวศปரியานูรักษ มงคลลัคนเนมาห้วยสุโขทัย
 ธรรมราชา อภินาวศิลปศึกษา เดชนาธุรัชชัยยุทศาสตร์-โกศล วิมลนรรยพินิต สุจริตสมภาร
 ภัทรรักษิณญาณ ประดิภานสุนทร ประเวศาสโนปสดมภก มูลมุขมาตยวรนายกมหาเสนาณี สราชนาวี
 พุทโทยชโพยมจรบรมเชษฐโสทรสมมต เอกราชยยศสชिम บรมราชสมบัติ นพปฎลเศวตฉัตร
 ดิฉัตรศรีรัตโนปลัษณ มหาบรม-ราชาภิเศกาภิษิกต์ สรรพทศทิวชิตเดโชไชย สกลมไพศวราย
 มหาสวามินทร์ มเหศวรมหิทร มหารามาธิราชวโรดม บรมนาถชาติอาชันยาศรัย พุทธาภิไธยรัตน
 ศรณารักษวิศิษฎ ศักตอัครนเรศวราชธิบดี เมตตากฤษณาศีตลหฤทัย อโนปไมยบุญการ สกลไพศาล
 มหารัษฎรา-ธิบดินทร ปรมินทรธรรมิกมหาราชาธิราช บรมนารถบพิตร พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

เสด็จออก ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม ท่ามกลางอุดมสันนิบาต พระบรมราชวงศานุวงศ์
 และทูตานุทูตผู้แทนนานาประเทศ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เสนามาตยราชบริพาร เฝ้าเบื้องบาท
 บงกชพร้อมกันโดยอนุกรม

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ประกาศความพระราชปารภว่า ชำราชการ
 ทหาร พลเรือน และอาณาประชาราษฎร์ของพระองค์ ได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา
 ขอพระราชทานรัฐธรรมนูญเพื่อให้สยามราชอาณาจักรได้มีการปกครองตามวิสัยอารยประเทศใน
 สัยปัจจุบัน

ทรงพระราชดำริเห็นว่า สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินในพระบรมราชจักรีวงศ์ได้เสด็จเถลิง
 ถวัลยราชย์ผ่านสยามพิภพ ทรงดำเนินพระราโชบายปกครองราชอาณาจักร ด้วยวิธีสมบูรณาญา
 สิทธิราชภายในทศพิชราชธรรมจรรยา ทรงทำนุบำรุงประเทศให้รุ่งเรืองไพบูรณ์สืบมาครบ 150 ปี
 บริบูรณ์ ประชาชนชาวสยามได้รับพระบรมราชบริหารในวิถีความเจริญนานาประการโดยลำดับ
 จนบัดนี้มีการศึกษาสูงขึ้นแล้ว มีข้าราชการประกอบด้วยวุฒิปรีชาในรัฐาภิบาลนโยบายสามารถ
 นำประเทศชาติของตน ในอันที่จะก้าวหน้าไปสู่สากลอารยธรรมแห่งโลกโดยสวัสดิ์ สมควรแล้ว

ที่จะพระราชทานพระบรมราชวโรกาส ให้ข้าราชการและประชาชนของพระองค์ ได้มีส่วนมีเสียงตามความเห็นดีเห็นชอบในการจรรโลงประเทศสยามให้วัฒนาการในภายภาคหน้า จึงทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามตามความประสงค์เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน พุทธศักราช 2475 เป็นการชั่วคราว พอให้สภาผู้แทนราษฎรและคณะกรรมการราษฎร ได้จัดรูปงานดำเนินประกาศนโยบายให้เหมาะสมแก่ที่ได้เปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ ครั้นแล้วโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สภาผู้แทนราษฎรปรึกษากันร่างพระราชกำหนดบทรัฐธรรมนูญอันจะพึงตรึงเป็นหลักถาวรแห่งประกาศนวิธีต่อไป ซึ่งสภาผู้แทนราษฎรได้แต่งตั้งอนุกรรมการขึ้นคณะหนึ่งประกอบการร่างรัฐธรรมนูญนั้น

บัดนี้ อนุกรรมการได้เรียบเรียงรัฐธรรมนูญฉบับถาวรสนองพระเดชพระคุณสำเร็จลงด้วยดี นำเสนอสภาผู้แทนราษฎรและสภาผู้แทนราษฎรได้พิจารณาปรึกษาลงมติแล้ว จึงทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายคำปรึกษาแนะนำด้วยความยินยอมพร้อมที่จะตราเป็นรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินได้ เมื่อและทรงพระราชวิจารณ์ที่ถ้วนกระบวนความแล้ว ทรงพระราชดำริเห็นสมควรพระราชทานพระบรมราชานุมัติ

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งให้ตรารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม ประสิทธิ์ประสาทพระราชทานแก่ประชากรของพระองค์ให้ดำรงอิสสรราชปไตยโดยบริบูรณ์ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป

ขอให้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรของเรานี้ จงเป็นหลักที่สถาพรสถิตประดิษฐานสมรรถภาพอันประเสริฐ เป็นบ่อเกิดความผาสุกสันติคุณวิบูลราศีแก่อาณาประชาราษฎรตลอดจำเนียรกาลประวัติ นำประเทศสยามบรรลุสรรพพัฒนาชัยมงคล อเนกศุภผล-สกลเกียรติยศมโหฬาร ขอให้พระบรมราชวงศานวงศ์ และข้าราชการทั้งทหารพลเรือนทวยหาอาณาประชาราษฎรจงมีความสมัครสมานเป็นเอกฉันท์ในอันจะรักษาปฏิบัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยามนี้ให้ยืนยงอยู่คู่สยามรัฐราชสีมา ตราบเท่ากัลปาวสานสมดังพระบรมราชปรีชิตาน ทุกประการเทอญ

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บททั่วไป

มาตรา 1 สยามประเทศเป็นราชอาณาจักรอันหนึ่งอันเดียว จะแบ่งแยกมิได้
ประชาชนชาวสยามไม่ว่าเหล่ากำเนิดหรือศาสนาใด ย่อมอยู่ในความคุ้มครองแห่ง
รัฐธรรมนูญนี้เสมอกัน

มาตรา 2 ยานาจอธิปไตยย่อมมาจากปวงชนชาวสยาม พระมหากษัตริย์ผู้เป็นประมุข
ทรงใช้ยานาจนั้นแต่โดยบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้

หมวด 1 พระมหากษัตริย์

มาตรา 3 องค์พระมหากษัตริย์ดำรงอยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการ ผู้ใดจะละเมิดมิได้

มาตรา 4 พระมหากษัตริย์ต้องทรงเป็นพุทธมามกะ และทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก

มาตรา 5 พระมหากษัตริย์ทรงดำรงตำแหน่งจอมทัพสยาม

มาตรา 6 พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจอธิปไตยโดยคำแนะนำ และยินยอมของสภาผู้แทนราษฎร

มาตรา 7 พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจบริหารทางคณะรัฐมนตรี

มาตรา 8 พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจตุลาการทางศาลที่ได้ตั้งขึ้นตามกฎหมาย

มาตรา 9 การสืบราชสมบัติท่านว่าให้เป็นไปโดยนัยแห่งกฎหมายแต่ยรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ. 2467 และประกอบด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร

มาตรา 10 ในเมื่อพระมหากษัตริย์จะไม่ประทับอยู่ในราชอาณาจักร หรือด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งจะทรงบริหารราชการไม่ได้ จะทรงตั้งบุคคลหนึ่งหรือหลายคนเป็นคณะขึ้นให้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร ถ้าหากพระมหากษัตริย์มิได้ทรงตั้ง หรือไม่สามารถจะทรงตั้งได้ไซ้ ท่านให้สภาผู้แทนราษฎรปรึกษากันตั้งขึ้น และในระหว่างที่สภาผู้แทนราษฎรยังมีได้ตั้งผู้ใด ท่านให้คณะรัฐมนตรีทำหน้าที่นั้นไปชั่วคราว

มาตรา 11 พระบรมวงศานุวงศ์ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไปโดยกำเนิด หรือโดยแต่งตั้งก็ตาม ย่อมดำรงอยู่ในฐานะเหนือการเมือง

หมวด 2 สิทธิและหน้าที่ของชนชาวสยาม

มาตรา 12 ภายในบังคับแห่งบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญนี้ บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย ฐานะนครศักดิ์โดยกำเนิดก็ดี โดยแต่งตั้งก็ดี หรือโดยประการอื่นใดก็ดี ไม่กระทำให้เกิดเอกสิทธิ์อย่างใดเลย

มาตรา 13 บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนาหรือลัทธิใดๆ และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมือง และไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

มาตรา 14 ภายในบังคับแห่งบทกฎหมายบุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในร่างกาย
 เคหสถาน ทรัพย์สิน การพูด การเขียน การโฆษณา การศึกษาอบรม การประชุมโดยเปิดเผย
 การตั้งสมาคม การอาชีพ

มาตรา 15 บุคคลมีหน้าที่เคารพต่อกฎหมายและมีหน้าที่ป้องกันประเทศ ช่วยเหลือ
 ราชการโดยทางเสียภาษีและอื่น ๆ ภายในเงื่อนไขและโดยอาการที่กฎหมายบัญญัติ

หมวด 3

สภาผู้แทนราษฎร

มาตรา 16 สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิก ซึ่งราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งขึ้น

มาตรา 17 คุณสมบัติแห่งผู้เลือกตั้งและผู้สมัครรับเลือกตั้งอีกทั้งวิธีเลือกตั้งและ
 จำนวนสมาชิก ให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

มาตรา 18 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้อยู่ในตำแหน่งได้คราวละ 4 ปี ถ้าตำแหน่ง
 สมาชิกว่างลงเพราะเหตุอื่นนอกจากถึงคราวออกตามวาระ ให้เลือกตั้งสมาชิกขึ้นแทนให้เต็ม
 ตำแหน่งที่ว่างอยู่ แต่สมาชิกที่เข้ามาแทนนั้นให้อยู่ในตำแหน่งได้เพียงเท่าที่กำหนดเวลาของ
 ผู้ซึ่งตนแทน

หมายเหตุ มาตรานี้ถูกยกเลิกและบัญญัติใหม่ โดยรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมว่าด้วย
 การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2485 มาตรา 3 และใช้ความดังต่อไปนี้แทน

“มาตรา 18 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้อยู่ในตำแหน่งได้คราวละ 4 ปี แต่ถ้ามี
 พหุติการณ์สำคัญกระทบถึงนโยบายภายในหรือภายนอก อันทำให้เป็นการพันวิสัย หรือมีเหตุ
 ขัดข้องที่จะให้มีการเลือกตั้งในขณะที่กำหนดเวลาที่สิ้นสุดลงจะตราพระราชบัญญัติขยาย
 กำหนดเวลานั้นออกไปอีกคราวละไม่เกิน 2 ปีก็ได้ หากภายในกำหนดเวลาเช่นว่านั้น พหุติการณ์
 เปลี่ยนแปลงไปจะตราพระราชกฤษฎีกาให้ดำเนินการเลือกตั้งในเวลาหนึ่งเวลาใดก็ได้

ถ้าตำแหน่งสมาชิกว่างลงเพราะเหตุอื่น นอกจากถึงคราวออกตามวาระให้เลือกตั้ง
 สมาชิกขึ้นแทนให้เต็มตำแหน่งที่ว่างอยู่ แต่สมาชิกที่เข้ามาแทนนั้นให้อยู่ในตำแหน่งได้เพียง
 เท่าที่กำหนดเวลาของผู้ซึ่งตนแทน”

มาตรา 19 ก่อนเข้ารับหน้าที่ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องปฏิญาณในที่ประชุมแห่ง
 สภาว่า จะรักษาไว้และปฏิบัติตามซึ่งรัฐธรรมนูญนี้

มาตรา 20 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ย่อมเป็นผู้แทนของปวงชนชาวสยามมิใช่แทน
 แต่เฉพาะผู้ที่เลือกตั้งตนขึ้นมา ต้องปฏิบัติหน้าที่ตามความเห็นของตนโดยบริสุทธิ์ใจ ไม่อยู่ใน
 ความผูกมัดแห่งอาณัติมอบหมายใด ๆ

มาตรา 21 สมาชิกภาพแห่งสภาผู้แทนราษฎรสิ้นสุดลง เมื่อ

(1) ถึงคราวออกตามวาระ หรือยุบสภา

(2) ตาย

(3) ลาออก

(4) ขาดคุณสมบัติของผู้สมัครรับเลือกตั้งตามกฎหมาย ว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

(5) สภาผู้แทนราษฎรวินิจฉัยให้ออกจากตำแหน่งโดยเห็นว่ามี ความประพฤติในทาง จะนำมาซึ่งความเสื่อมเสียแก่สภา มติในข้อนี้ต้องมีเสียงไม่ต่ำกว่าสองในสามของจำนวนสมาชิกที่มาประชุม

มาตรา 22 พระมหากษัตริย์ทรงตั้งสมาชิกในสภาผู้แทนราษฎรตามมติของสภาให้เป็น ประธานแห่งสภาหนึ่งนาย เป็นรองประธานหนึ่งหรือหลายนายก็ได้

มาตรา 23 ประธานแห่งสภามีหน้าที่ดำเนินกิจการของสภาให้เป็นไปตามระเบียบ รองประธานมีหน้าที่กระทำการแทนประธานในเมื่อประธานไม่อยู่หรือไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้

มาตรา 24 ในเมื่อประธานและรองประธานไม่อยู่ในที่ประชุม ให้สมาชิกเลือกตั้งกันเองขึ้นเป็นประธานการประชุมในคราวประชุมนั้น

มาตรา 25 การประชุมทุกคราว ต้องมีสมาชิกมาประชุมไม่ต่ำกว่าหนึ่งในสามของจำนวนสมาชิกทั้งหมด จึงเป็นองค์ประชุมได้

มาตรา 26 การลงมติวินิจฉัยข้อปรักันนั้น ให้ถือเอาเสียงข้างมากเป็นประมาณ เว้นไว้แต่เรื่องซึ่งมีบทบัญญัติไว้เป็นพิเศษในรัฐธรรมนูญนี้

สมาชิกคนหนึ่งย่อมมีเสียงหนึ่งในการลงคะแนน ถ้ามีจำนวนเสียงลงคะแนนเท่ากัน ให้ประธานในที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นได้อีกเสียงหนึ่งเป็นเสียงชี้ขาด

มาตรา 27 ในที่ประชุมแห่งสภา สมาชิกผู้ใดจะกล่าวถ้อยคำใด ๆ ในทางแสดง ข้อความ หรือแสดงความเห็น หรือออกเสียงลงคะแนน ท่านว่าเป็นเอกสิทธิ์อันเด็ดขาด ผู้ใด จะนำไปเป็นเหตุฟ้องร้องว่ากล่าวสมาชิกผู้นั้นในทางใด ๆ มิได้

เอกสิทธิ์นี้คุ้มครองไปถึงผู้พิมพ์และโฆษณา รายงานการประชุมโดยคำสั่งของสภา และคุ้มครองไปถึงบุคคลที่สภาเชิญมาแสดงข้อความหรือออกความเห็นในที่ประชุมด้วย

มาตรา 28 ในปีหนึ่งท่านให้มีการประชุมสามัญสมัยหนึ่งหรือหลายสมัยแล้วแต่สภา จะกำหนด การประชุมครั้งแรกต้องกำหนดให้สมาชิกได้มาประชุมภายในเวลาเก้าสิบวัน นับแต่ การเลือกตั้งเสร็จแล้ว วันเริ่มสมัยประชุมสามัญประจำปีท่านให้สภากำหนด

มาตรา 29 สมัยประชุมสามัญสมัยหนึ่ง ๆ ท่านว่ามีกำหนดเวลาเก้าสิบวัน แต่ พระมหากษัตริย์จะโปรดเกล้าฯ ให้ขยายเวลาออกไปก็ได้

อนึ่ง ในระหว่างเวลาเก้าสิบวันนั้น จะโปรดเกล้าฯ ให้ปิดประชุมก็ได้

มาตรา 30 พระมหากษัตริย์ทรงเรียกประชุมสภาผู้แทนราษฎรตามสมัยประชุมและทรงเปิดปิดประชุม

พิธีเปิดประชุม จะทรงพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินมาทรงทำ หรือจะโปรดเกล้าฯ ให้รัชชทายาทที่บรรลุนิติภาวะแล้ว หรือนายกรัฐมนตรีกระทำพิธีแทนพระองค์ก็ได้

มาตรา 31 เมื่อเป็นการจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งรัฐ พระมหากษัตริย์จะทรงเรียกประชุมวิสามัญแห่งสภาผู้แทนราษฎรก็ได้

มาตรา 32 เมื่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีจำนวนไม่ต่ำกว่าหนึ่งในสามของจำนวนทั้งหมด เห็นเป็นการจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งรัฐแล้ว ย่อมมีสิทธิร่วมกันทำคำร้องขอต่อประธานแห่งสภาผู้แทนราษฎร ให้นำความกราบบังคมทูลขอให้ทรงเรียกประชุมวิสามัญแห่งสภาผู้แทนราษฎรได้ ในกรณีเช่นนี้ท่านให้ประธานแห่งสภานำความกราบบังคมทูล และรับสนองพระบรมราชโองการ

มาตรา 33 ในระหว่างสมัยประชุม ผู้ใดจะฟ้องสมาชิกแห่งสภาในทางอาญา ท่านว่าศาลจะต้องได้รับอนุญาตจากสภาก่อนจึงจะพิจารณาได้ และการพิจารณาคดีนั้นต้องมีให้เป็นการขัดขวางต่อการที่สมาชิกผู้นั้นจะมาเข้าประชุม

อนึ่ง การพิจารณาคดีที่ศาลได้กระทำไปก่อนมีคำอ้างว่าผู้ต้องหาเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนั้น ท่านว่าเป็นอันใช้ได้

มาตรา 34 ในระหว่างสมัยประชุม ห้ามมิให้จับหรือหมายเรียกตัวสมาชิกไปกักขังไว้ไว้แต่จับในขณะที่กระทำผิด แต่ต้องรีบรายงานไปยังประธานแห่งสภาและประธานแห่งสภาอาจสั่งปล่อยผู้ถูกจับให้พ้นจากการกักขังได้

มาตรา 35 พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะยุบสภาผู้แทนราษฎรเพื่อให้ราษฎรเลือกตั้งสมาชิกใหม่ ในพระราชกฤษฎีกาให้ยุบสภาเช่นนี้ต้องมีกำหนดให้เลือกตั้งสมาชิกใหม่ภายในเก้าสิบวัน

มาตรา 36 บรรดาพระราชบัญญัติทั้งหลาย จะตราขึ้นเป็นกฎหมายได้แต่โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาผู้แทนราษฎร

มาตรา 37 งบประมาณแผ่นดินประจำปี ท่านว่าต้องตราขึ้นเป็นพระราชบัญญัติ ถ้าและพระราชบัญญัติออกไม่ทันปีใหม่ ท่านให้ใช้พระราชบัญญัติงบประมาณปีก่อนนั้นไปพลาง

มาตรา 38 เมื่อสภาผู้แทนราษฎรได้ร่างพระราชบัญญัติขึ้นสำเร็จแล้ว ให้นายกรัฐมนตรีนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย เพื่อพระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธยและเมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ท่านให้ใช้บังคับเป็นกฎหมายได้

มาตรา 39 ถ้าพระมหากษัตริย์ไม่ทรงเห็นชอบด้วยร่างพระราชบัญญัตินั้น จะได้พระราชทานคืนมายังสภาภายในหนึ่งเดือนนับแต่วันที่นายกรัฐมนตรีนำทูลเกล้าฯ ถวายก็ดี หรือมิได้พระราชทานคืนมายังสภาภายในหนึ่งเดือนนั้นก็ดี สภาจะต้องปรึกษากันใหม่และออกเสียงลงคะแนนลับโดยวิธีเรียกชื่อ ถ้าและสภาลงมติตามเดิมไซ้ ท่านให้นำร่างพระราชบัญญัตินั้น

ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายอีกครั้งหนึ่ง เมื่อพระมหากษัตริย์มิได้ทรงลงพระปรมาภิไธยพระราชทานลงมาภายในสิบห้าวันแล้ว ท่านให้ประกาศพระราชบัญญัตินั้นใช้บังคับเป็นกฎหมายได้

มาตรา 40 สภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจควบคุมราชการแผ่นดิน

ในที่ประชุม สมาชิกทุกคนมีสิทธิตั้งกระทู้ถามรัฐมนตรีในข้อความใด ๆ อันเกี่ยวกับการงานในหน้าที่ได้ แต่รัฐมนตรีย่อมทรงไว้ซึ่งสิทธิที่จะไม่ตอบ เมื่อเห็นว่าข้อความนั้น ๆ ยังไม่ควรเปิดเผย เพราะเกี่ยวกับความปลอดภัยหรือประโยชน์สำคัญของแผ่นดิน

มาตรา 41 สภาย่อมทรงไว้ซึ่งสิทธิที่จะลงมติความไว้วางใจในรัฐมนตรีรายตัวหรือทั้งคณะ

ญัตติความไว้วางใจนั้น ท่านมิให้ลงมติในวันเดียวกันกับวันที่ปรึกษา

มาตรา 42 การประชุมของสภาผู้แทนราษฎรย่อมเป็นการเปิดเผยตามลักษณะที่จะได้กำหนดไว้ในข้อบังคับของสภา แต่การประชุมลับก็ย่อมมีได้เมื่อคณะรัฐมนตรีร้องขอหรือสภาผู้แทนราษฎรรวมกันไม่ต่ำกว่าสิบห้าคนร้องขอ

มาตรา 43 สภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจเลือกสมาชิกตั้งเป็นคณะกรรมการมาธิการสามัญ และมีอำนาจเลือกบุคคลที่เป็นสมาชิกหรือมิได้เป็นสมาชิกก็ตาม เป็นคณะกรรมการมาธิการวิสามัญเพื่อกระทำกิจการ หรือพิจารณาสอบสวนข้อความใด ๆ อันอยู่ในวงงานของสภาแล้วรายงานต่อสภา คณะกรรมการที่กล่าวนี้ย่อมมีอำนาจเรียกบุคคลใด ๆ มาชี้แจงแสดงความเห็นในกิจการที่กระทำหรือพิจารณาอยู่นั้นได้

เอกสิทธิ์ที่บัญญัติไว้ในมาตรา 27 นั้น ท่านว่าคุ้มครองถึงบุคคลผู้กระทำหน้าที่ตามมาตรานี้ด้วย

มาตรา 44 การประชุมคณะกรรมการมาธิการตามมาตรา 43 นั้น ท่านว่าต้องมีกรรมการมาประชุมไม่ต่ำกว่ากึ่งจำนวนจึงเป็นองค์ประชุมได้

มาตรา 45 สภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจตั้งข้อบังคับการประชุม และการปรึกษาของสภาเพื่อดำเนินการตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้

หมวด 4 คณะรัฐมนตรี

มาตรา 46 พระมหากษัตริย์ทรงตั้งคณะรัฐมนตรีขึ้นคณะหนึ่ง ประกอบด้วยนายกรัฐมนตรีหนึ่ง และรัฐมนตรีอีกอย่างน้อยสิบสี่นาย อย่างมากยี่สิบสี่นาย

ในการตั้งนายกรัฐมนตรี ประธานแห่งสภาเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการให้คณะรัฐมนตรี มีหน้าที่บริหารราชการแผ่นดิน

มาตรา 47 นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีอีกสิบสี่นาย ต้องเลือกจากสมาชิกของสภาผู้แทนราษฎร นอกนั้นจะเลือกจากผู้ที่ไม่เห็นว่ามีควมรู้ความชำนาญเป็นพิเศษ แม้มิได้เป็นสมาชิกของสภาผู้แทนราษฎรก็ได้ แต่ต้องเป็นผู้ที่อาจดำรงตำแหน่งการเมืองได้

มาตรา 48 รัฐมนตรีผู้มีมิได้เป็นสมาชิกของสภาผู้แทนราษฎรนั้น ย่อมมีสิทธิไปประชุมและแสดงความเห็นในสภาผู้แทนราษฎรได้ แต่ไม่มีสิทธิออกเสียงลงคะแนน

เอกสิทธิ์ที่บัญญัติไว้ในมาตรา 27 นั้น ท่านให้มาใช้ด้วยโดยอนุโลม

มาตรา 49 การตั้งสมาชิกของสภาผู้แทนราษฎรเป็นรัฐมนตรีนั้น ไม่ทำให้ผู้ได้รับตั้งจำต้องลาออกจากสมาชิกภาพ

มาตรา 50 ในการบริหารราชการแผ่นดิน คณะรัฐมนตรีต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความไวใจของสภาผู้แทนราษฎร

รัฐมนตรีผู้ได้รับแต่งตั้งให้บัญชาการกระทรวงทบวงกรม ต้องรับผิดชอบในหน้าที่ของตนต่อสภาผู้แทนราษฎรในทางรัฐธรรมนูญและรัฐมนตรีทุกคนจะได้รับแต่งตั้งให้บัญชาการกระทรวงทบวงกรมหรือไม่ก็ตาม ต้องรับผิดชอบร่วมกันในนโยบายทั่วไปของรัฐบาล

มาตรา 51 รัฐมนตรีทั้งคณะต้องออกจากตำแหน่งเมื่อสภาผู้แทนราษฎรลงมติไม่ไวใจในคณะ หรือเมื่อสภาผู้แทนราษฎรชุดที่ให้ความไวใจแก่คณะรัฐมนตรีในขณะเข้ารับหน้าที่นั้นสิ้นสุดลง ในกรณีทั้งสองนี้ ท่านว่าคณะรัฐมนตรีที่ออกนั้นต้องอยู่ในตำแหน่งเพื่อดำเนินการไปจนกว่าคณะรัฐมนตรีที่ตั้งขึ้นใหม่จะเข้ารับหน้าที่

นอกจากนี้ ความเป็นรัฐมนตรีจะสิ้นสุดลงเฉพาะตัวโดย

- (1) ตาย
- (2) ลาออก
- (3) ขาดคุณสมบัติตามมาตรา 21 (4)
- (4) สภาผู้แทนลงมติไม่ไวใจ

มาตรา 52 ในเหตุฉุกเฉินซึ่งจะเรียกประชุมสภาผู้แทนราษฎรให้ทันท่วงทีมิได้ พระมหากษัตริย์จะทรงตราพระราชกำหนดให้ใช้บังคับดังเช่นพระราชบัญญัติก็ได้

ในคราวประชุมสภาผู้แทนราษฎรต่อไป ท่านให้นำพระราชกำหนดนั้นเสนอต่อสภาเพื่ออนุมัติ ถ้าสภาอนุมัติแล้วพระราชกำหนดนั้นก็เป็พระราชบัญญัติต่อไป ถ้าสภาไม่อนุมัติไซ้ พระราชกำหนดนั้นก็เป็อันตกไป แต่ทั้งนี้ ไม่กระทบถึงกิจการที่ได้เป็นไปในระหว่างที่ใช้พระราชกำหนดนั้น

คำอนุมัติและไม่อนุมัติของสภาที่กล่าวนี้ ท่านว่าให้ทำเป็นพระราชบัญญัติ

มาตรา 53 พระมหากษัตริย์ทรงประกาศใช้กฎอัยการศึกตามลักษณะและวิธีการในพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก

มาตรา 54 พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการประกาศสงคราม ทำหนังสือสัญญาสันติภาพสงบศึก และทำหนังสือสัญญาอื่น ๆ กับนานาประเทศ

การประกาศสงครามนั้น จะทรงทำต่อเมื่อไม่ขัดกับบทบัญญัติแห่งกติกาสันนิบาตชาติ หนังสือสัญญาใด ๆ มีบทเปลี่ยนแปลงอาณาเขตสยาม หรือจะต้องออกพระราชบัญญัติ เพื่อให้การเป็นไปตามสัญญาไซร์ ท่านว่าต้องรับความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร

มาตรา 55 พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะพระราชทานอภัยโทษ

มาตรา 56 พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะตราพระราชกฤษฎีกาโดยไม่ขัดต่อกฎหมาย

มาตรา 57 ภายในบังคับแห่งมาตรา 32 และ 46 บทกฎหมาย พระราชหัตถเลขา และพระบรมราชโองการใด ๆ อันเกี่ยวกับการบริหารราชการแผ่นดิน ท่านว่ารัฐมนตรีคนหนึ่ง ต้องลงนามรับสนองพระบรมราชโองการเป็นผู้รับผิดชอบ

หมวด 5

ศาล

มาตรา 58 การพิจารณาและพิพากษาอรรถคดี ท่านว่าเป็นอำนาจของศาลโดยเฉพาะ ซึ่งจะต้องดำเนินการตามกฎหมาย และในนามพระมหากษัตริย์

มาตรา 59 บรรดาศาลทั้งหลายจักตั้งขึ้นได้แต่โดยพระราชบัญญัติ

มาตรา 60 ผู้พิพากษาย่อมมีอิสระในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีให้เป็นไปตามกฎหมาย

หมวด 6

บทสุดท้าย

มาตรา 61 บทบัญญัติแห่งกฎหมายใด ๆ มีข้อความแย้งหรือขัดแก่รัฐธรรมนูญนี้ ท่านว่าบทบัญญัตินั้น ๆ เป็นโมฆะ

มาตรา 62 ท่านว่าสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งสิทธิเด็ดขาดในการตีความแห่งรัฐธรรมนูญนี้

มาตรา 63 รัฐธรรมนูญนี้ จะแก้ไขเพิ่มเติมได้แต่โดยเงื่อนไขต่อไปนี้

1. ญัตติขอแก้ไขเพิ่มเติม ท่านว่าต้องมาจากคณะรัฐมนตรีทางหนึ่ง หรือมาจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งรวมกันมีจำนวนไม่ต่ำกว่าหนึ่งในสี่ แห่งจำนวนสมาชิกทั้งหมดทางหนึ่ง

2. เมื่อสมาชิกลงมติครั้งหนึ่งแล้ว ท่านให้รอไว้หนึ่งเดือน เมื่อพ้นกำหนดแล้วให้นำขึ้นเสนอสภาเพื่อลงมติอีกครั้งหนึ่ง

3. การออกเสียงลงคะแนน ท่านให้ใช้วิธีเรียกชื่อและต้องมีเสียงเห็นชอบด้วยการ
แก้ไขเพิ่มเติมนั้น ไม่ต่ำกว่าสามในสี่แห่งจำนวนสมาชิกทั้งหมด

เมื่อการออกเสียงลงมติได้เป็นไปตามที่กล่าวข้างบนนี้แล้ว ท่านจึงให้ดำเนินการ
ต่อไปตามบทบัญญัติมาตรา 38, 39

หมวด 7

การใช้รัฐธรรมนูญและบทเฉพาะกาล

มาตรา 64 ภายในบังคับแห่งบทบัญญัติหมวดนี้ ให้ใช้รัฐธรรมนูญนี้ตั้งแต่วัน
ประกาศเป็นต้นไป

มาตรา 65 เมื่อราษฎรมีสិทธิออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตาม
บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ ยังมีการศึกษาไม่จบประถมศึกษาสามัญมากกว่ากึ่งจำนวนทั้งหมด
และอย่างช้าต้องไม่เกินกว่าสิบปี นับแต่วันใช้พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม
ชั่วคราว พ.ศ. 2475 สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิก 2 ประเภท มีจำนวนเท่ากัน

(1) สมาชิกประเภทที่ 1 ได้แก่ ผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นตามเงื่อนไขในบทบัญญัติ
มาตรา 16, 17

(2) สมาชิกประเภทที่ 2 ได้แก่ ผู้ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติ
ว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในระหว่างเวลาที่ใช้บทบัญญัติเฉพาะกาลใน
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475

หมายเหตุ มาตรานี้ถูกยกเลิกและบัญญัติใหม่ โดยรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติม ว่าด้วย
บทเฉพาะกาล พ.ศ. 2483 มาตรา 3 และใช้ความดังต่อไปนี้แทน

“ตั้งแต่วันใช้พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินไทยชั่วคราว พุทธศักราช
2475 เป็นกำหนดเวลาสี่สิบปี สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิกสองประเภทมีจำนวน
เท่ากัน

(1) สมาชิกประเภทที่ 1 ได้แก่ ผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นตามเงื่อนไขในบทบัญญัติ
มาตรา 16 และมาตรา 17

(2) สมาชิกประเภทที่ 2 ได้แก่ ผู้ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติ
ว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในระหว่างเวลาที่ใช้บทบัญญัติเฉพาะกาลใน
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475 ”

มาตรา 66 ในระหว่างกำหนดเวลาที่กล่าวในมาตรา 65 หากว่ามีการยุบสภาตาม
ความในมาตรา 35 ให้ท่านให้มีการเลือกตั้งสมาชิกใหม่เฉพาะในส่วนสมาชิกประเภทที่ 1

มาตรา 67 ภายในบังคับแห่งมาตรา 21 (2) (3) (4) (5) ทำหน้าที่สมาชิกประเภทที่ 2 คงอยู่ในตำแหน่งได้ตลอดเวลาที่กำหนดไว้ในมาตรา 65 แต่ท่านมิให้มีการประชุมดำเนินการของสภาในระหว่างที่สภาต้องยุบตามความในมาตรา 35

มาตรา 68 ในระหว่างเวลาตั้งแต่ใช้รัฐธรรมนูญนี้ จนกว่าสมาชิกตามมาตรา 65 นั้น จะเข้ารับหน้าที่แล้ว ท่านว่าสภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิกซึ่งมีอยู่แล้วโดยพระราชบัญญัติรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. 2475

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ
พระยามโนปกรณนิติธาดา
ประธานคณะกรรมการราษฎร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียน

นางสาวกัญญา นระว เกิดวันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ. 2518 อายุ 25 ปี สำเร็จการศึกษา
ปริญญาตรีนิติศาสตรบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ในปีการศึกษา 2538 และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต ที่จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2539 ปัจจุบันรับราชการที่สำนักงานศาลปกครอง ตำแหน่ง
เจ้าหน้าที่ศาลปกครอง 4

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย